

Franc Pasetta:

Nastanek in delovanje Borovniške čete v letu 1941

Te dni mineva 40 let, odkar je na območju Ljubljanskega vrha nastala prva partizanska skupina, iz katere se je razvila Borovniška četa. Podatki o nastanku, razvoju in akcijah te čete so delno že znani in opisani. Do sedaj pa ni bilo objavljenega teksta, ki bi vse te podatke in opise združil, jih vzročno povezal, dopolnil in prikazal kot celoto. To vrzel skuša izpolniti pričujoči tekst, ki naj bo tudi prispevek k proslavi 40-letnice vstaje slovenskega ljudstva.

avgust 1981

NAŠ ČASOPIS

OKUPACIJA

Na jugozahodnem delu Ljubljanskega barja, ki ga danes zavzema občina Vrhnika, tj. od Pakega preko Borovnice in Bistre do Vrhnike in v njeni okolici in tudi na območju Pokojišča, oziroma »v hribih«, je v noči iz 10. na 11. april 1941 nastalo brezvladje. Bivša jugoslovanska vojska je zapustila položaje na takimenovani Rupnikovi obrambni liniji in se umaknila proti lgu. Poprej so še razstrelili borovniški viadukt, Kraljev most pri Dolu in Štampetov most nad Vrhniko.

Italijanska vojska pa je zasedla Vrhniko v petek, 11. aprila 1941, okrog štirih popoldne. Najprej so se okrog Svete Trojice pojavile nekakšne izvidniške patrulje, okrog petih pa je prikorakala na Vrhniko prva četa pešcev, sledila ji je nepregledna vrsta biciklistov, motociklistov, tankov in artiljerije. Večina vojaštva je šla naprej proti Ljubljani, nekaj pa ga je ostalo na Vrhniki. Utrdili so se pri Sv. Trojici, v nekdanji Polakovi tovarni, fašistični oddelki pa v šoli.

V Borovnico so prišli italijanski vojaki šele v nedeljo, 13. aprila; to je bil neki polk, ki pa je odšel naprej. Najbrž je ta polk odšel na Pokojišče z nalogo, naj zasede del obrambne linije na tem območju. Italijani so se namreč tu pojavili v nedeljo popoldne iz smeri Borovnice. Za stalno pa so prišli Italijani v Borovnico šele naslednji dan, 14. aprila, in sicer železniški polk, ki je zasedel prosvetni dom, sokolski dom in kurilnico na postaji.¹

Preprosti ljudje so bili razočarani nad tako hitrim razpadom nekdanje jugoslovanske vojske, ali v sebi so gojili prepričanje, da boj še ni končan. Sovražno so sprejeli tujo vojsko, posebno pa so že od prvih dni sovražili oholo obnašanje fašistov. Vsi so bili zaskrbljeni nad tem, kaj bo prinesla fašistična okupacija. Zaskrbljenost pa je bila še hujša, ko so opazili, kako so se mnogi bivši oblastniki kot Nace Hren, Marjan Marolt, Stanko Hočevan, dekan Janez Kette na Vrhniki in Franko Švigelj na Bregu, preusmerili, spremenili barvo in se najprej prilizovali, potem pa udinjali okupatorju.

Gibanja vojaštva so se umirjala. Večina mobilizirancev v bivšo jugoslovansko vojsko se je vrnilo domov, nekatere pa so odpeljali v ujetništvo. Ljudje iz drugih krajev Jugoslavije so se vračali v svoja mesta, domov pa so prihajali domačini, poprej zaposleni izven Slovenije. Prihajali so tudi s Štajerske in z Gorenjske, kjer so bili zaposleni kot uradniki, učitelji in delavci. Po vseh teh selitvah in gibanjih prebivalstva, posebno mladega, se je stanje v maju umirilo in kmalu so se obnovile vezi med organiziranimi pripadniki naprednega gibanja pred vojno, kolikor so bile med aprilsko vojno pretrgane. Obravnavali so novonastali položaj, položaj podjarmljenega naroda pod fašistično okupacijo.

KORENINE UPORA — KRATEK POGLED NAZAJ^o

Odpor fašizmu, upor in vstaja na tem območju je rezultat dolgoletnega revolucionarnega delovanja več generacij, ki so v boju proti izrabljanju in buržoazni samovladi gradile ideale o svobodi delavskega razreda, svobodi kmečkih množic in tudi o

FRANCE POPIT-JOKL, predvojni komunist z Vrhnike, član Okrožnega komiteja KPS za Notranjsko in inštruktor CK KPS in IO OF za Notranjsko, organizator Borovniške čete.

nacionalni svobodi. Ko govorimo o koreninah, iz katerih so vzklili odpor, oboroženi upor in vstaja, bi morali iti precej daleč nazaj, tja do zadnjega desetletja prejšnjega stoletja, ko so prvi vrhniški socialisti, za takratne čase »nekakšna politična sekta, ki je tako rekoč izobčena iz cerkve in države in, ki jo stražijo od vseh strani policisti in državni uradniki« — kot je rekel Cankar — sklicali na Vrhniki svoj prvi shod. Takoj na začetku so se morali resno pretepati z nahujskanimi klerikalci. Da ne naštevamo vsega, kar se je dogajalo pred prvo svetovno vojno, pa uporov med vojno, sodelovanja v ruski revoluciji, do »hribskih boljšeševikov«, ki leta 1918 niso hoteli oddati orožja in so kljubovali nastajajoči oblasti.

Po vojni pa; že imamo razvejano delavsko gibanje, organizirano v delavskem

^o Članek ni namenjen obravnavi zgodovine predvojnega naprednega gibanja na Vrhniki in v Borovnici. Navajajo se samo osnovni elementi iz teh časov, ki nakazujejo kontinuiteto razvoja revolucionarne misli in organizacij. Naloga zgodovinskega opisa delovanja naprednega delavskega gibanja med vojnama in tudi pred tem, pa še čaka na objavo.

izobraževalnem društvu »Svoboda«, ki je pod predsedstvom Jožeta Mlinarja in sekretarja Langhofa delovalo na Vrhniki nekaj let. Ko pa so leta 1924 pri sodelovanju članov te »Svobode« pri prvomajskih manifestacijah v Ljubljani nekatere pozapri, je oblast prepovedala tudi društvo.

Leta 1919 se je ustanovila socialdemokratska stranka, ki so jo vodili Vencelj Malavašič, Langhof in drugi, a njeno levo krilo, ki sta ga vodila Delpini in Mušet, se je kmalu organiziralo v komunistično stranko. Znan je njihov nastop na Vrhniki 17. novembra 1920, ko so organizirali volilni shod ob volitvah v ustavodajno skupščino. Glavna njihova parola je bila »V boj za sovjetsko republiko«. Morali pa so kmalu v ilegalo, saj je »Obznana« 29. decembra 1920 razpustila vse komunistične organizacije. Potem pa je še proglašenje Zakona o zaščiti države 1. 8. 1921 odvzelo mandate tudi komunistom dr. Milanu Lemežu, Valentinu Mlakarju in Vladislavu Fabijančiču; ti so bili izvoljeni za poslance na komunistični listi ljubljanskega okoliša, ki je obsegalo tudi Vrhniko in Borovnico.

Razredna zavest delavcev je bila razvita, saj so vrhniški usnjariji, ki so delali pri Pollaku, bilo jih je nekaj čez 100, v dogovoru z ostalimi usnjariji marca leta 1922 organizirali stavko, ki je trajala osem dni. Vodili so jo komunisti in socialisti, pomagala pa je tudi organizacija »Svoboda«. Izbran je stavkovni odbor, določene straže na vhodih v tovarno in osem dni so vodili boj s stavkokazi in klerikalci. Tega razrednega boja niso doživljali samo delavci, ampak vsa Vrhnika z okolico. Po osmih dneh je tovarnar Pollak moral popustiti pred upornimi delavci in je pristal na njihove zahteve. Maščeval pa se je nad organizatorji stavke in odpustil z dela Franca Preka, Martina Isteniča, Franca Leskovca, Janeza Jereba, Antona Plahtarja, Mikuža in druge, za katere je menil, da so organizatorji stavke. Tudi delavci v tovarni konzerv »Impex« so šli tega leta v stavko. Tudi njihov boj je bil oster, toda uspešen; ker so se vključili tudi hrvaški mesarji, ki so delali v tej tovarni. Pred zahtevami delavcev so morali popustiti. Žandarji pa so po stavki aretirali Selka, Strnčiča, Jožeta Mlinarja in nekega hrvaškega mesarja kot organizatorje stavke.

Zaradi pritiska buržoazije in njihove žandarmerije so legalne delavske organizacije imele vse manj možnosti za svoje delovanje. Vrhniki komunisti in socialisti pa so se drugače organizirali, da bi ohranili napredno revolucionarno misel. Tako je nastal prvi »Esperantski klub«, ki ga je vodil Langhof, pa potem »Atletsko društvo«, kjer je bil predsednik Jože Mlinar; tudi šahovski klub »Močilnik« je pod svoje okrilje zbral napredne Vrhnikačane. V tem času so bile tudi demonstracije pred Cankarjevim spomenikom na Vrhniki leta 1928, zaradi česar so žandarji zapri nekoliko »pevcev — demonstrantov«.

Leta 1932 pa se je obnovila komunistična stranka na Vrhniki. Pobudo so povzeli takratni mlajši delavci in nameščenci.

Organizirane so trojke, v katerih so bili: Ignac Voljč-Fric, Anton Mattias, Josip Laznik, Ignac Kunstelj, Albin Pergar, Anton Hojan in še nekateri. Iz Ljubljane pa so jih obiskovali Boris Ziherl in Friderik Gerl. Od tu je organizacija po iniciativi Naceta Voljča-Frica kot zastopnika osrednjega partijskega vodstva za to območje razpredla mrežo celic po celi Notranjski. Najmočnejša je bila celica na Vrhniki. Organizacija je sicer delovala krajši čas, ker je vdor policije v logaško celico povlekel za seboj skoraj vso organizacijo in so 11. junija 1933 aretirali 25 notranjskih komunistov, med katerimi jih je bilo največ z Vrhnike. Sledil je znani notranjski proces in obsodba, pri kateri so šest Vrhnčanov obsodili na dolge zaporne kazni. Ko so se vrhniški komunisti z Nacetom Voljčem-Fricom na čelu, ki je ostal še naprej povezan s partijo, po prestani kazni vrnili na Vrhniko, so naleteli na novo napredno mladino, že organizirano v »Esperantskem klubu«. Usmerjal jo je skojevec France Popit. Po nekaj letih dominacije meščansko-klerikalnih in nacionalističnih mladinskih organizacij je v organizirano javno življenje na Vrhniki posegla spet nova, napredna, socialistično usmerjena mladina. Razvila je široko kulturno in prosvetno delo, se povezala z naprednim gibanjem v Ljubljani in Tacnu in vnašala med mlade marksistično misel, revolucionarno in razredno zavest. Z esperantom je navezala stike in vplivala tudi na mlade v zadružnem gibanju.

V jeseni leta 1938 so pri pripravi za volitve 11. decembra sodelovali stari revolucionarji Voljč Ignac-Fric, Ignac Kunstelj, Tine Turk in drugi in skupina mladih, ki jih je vodil France Popit. S skupnimi močmi so organizirali pri »Čempuhu« predvolilni shod kmečkodelavskega gibanja, na katerem je govoril Franc Leskošek.

Delovanje napredne mladine na vrhniškem območju pa se je še bolj razširilo, ko so leta 1938 ustanovili na Vrhniki Društvo kmečkih fantov in deklet (DKFID). Leto pozneje pa še v Veliki Ligojni. S kulturno-prosvetnim delom, prirejanjem tekem koscev in žanjic, s športnimi igrami, z raznimi razstavami in izleti, posebno pa z organiziranjem debatnih krožkov in predavanj ter posebnih akcij, kot je bilo na primer zbiranje podpisov za ustanovitev Društva prijateljev Sovjetske zveze so vnašali napredno, protifašistično, socialistično misel tudi med kmečko mladino. Razvilo se je sodelovanje med borovniško Vzajemnostjo in vrhniškim DKFID. Skupina mladih: Andrej Verbič, Franc Pasetta, Tone Vidmar-Mačkov, Janez in Jože Turk,^o ki so skupaj s Francetom Popitom organizirali mladinsko gibanje na Vrhniki, je bila že pred vojno vključena v SKOJ. Na njihove sestanke sta večkrat prišla Ervin

Dolgan in Marušič-»Blaž« kot predstavnika CK SKOJ.²

Partijska organizacija pa se je spet obnovila 25. avgusta 1940, ko je bila ustanovljena celica iz kandidatske skupine, ki je obstajala od leta 1939. Sestavljali so jo France Popit, ki je bil sprejet v partijo v borovniški organizaciji spomladi leta 1940. Od leta 1936 je bil povezan kot skojevec v srednješolski mladini v Ljubljani; dalje pa

TONE ZALAR-ŽAN, predvojni komunist z Laz pri Borovnici, komisar Borovniške čete. Padel 14. decembra 1942.

še Franjo Skok in Črtomir Vrščaj.

Člani partije in skojevska skupina, ki jo je vodil France Popit, a občasno se je vključeval tudi Nace Voljč-Fric, ki pa je po okupaciji svojo dejavnost razvijal globlje na Notranjskem — se je že prve dni po fašistični okupaciji usmerila na izvrševanje partijskih stališč in navodil in je delovala v okolju, ki je bilo že pred vojno narodno prebujeno. Skojevska skupina je organizirala odpor proti okupatorju in se pripravljala na vstajo.

Poleg navedenih organiziranih sil, ki jih je zgradila KPS že pred vojno, je za Vrhniko in njeno okolico pomembno, da se je že aprila — maja, ko je v Ljubljani ustanovljena Protiimperialistična fronta (pozneje Osvobodilna fronta), uprla okupatorju skupina naprednih kmetov iz zadružnega gibanja na Vrhniki in v okolici. To gibanje zadružnikov je svojo usmerjenost izgradilo že v tridesetih letih, ko je vodilo uspešni boj proti klerikalnemu diktatu v zadružnem gibanju na Vrhniki in za večje pravice soodločanja zadružnikov — kmetov. Preko Aleša Stanovnika so bili povezani s skupino mladih v Jugoslovanski strokovni zvezi, ki je sodelovala s KPS že pred vojno. To gibanje je na Vrhniki vodil Franc Furlan, kmet z Verda, ki je bil od časa ustanavljanja Fronte povezan s svo-

jimi v Ljubljani, ki so pristopili kot ustavna skupina v Osvobodilno fronto.

Za pozicije Osvobodilne fronte se je opredelila tudi skupina Sokolov, ki so že pred vojno predstavljali »mlade« pri Sokolih, in se zavzemala za sodelovanje z DKFID na Vrhniki, ki so jo sestavljali Stane Dobovičnik-Krt, Kondi Šimnic-Črt, Marko Šetinc, Grega Novak in drugi³.

Vzporedno z vrhniškim se je razvijalo napredno delavsko gibanje tudi v Borovnici. Z oziroma na to, da je bila Borovnica samostojna občina, ekonomsko povezana z zaledjem gozda, z železnico, s kmetijstvom in tudi z Ljubljano, se je tudi to gibanje razvijalo samostojno. Od časa do časa pa je prihajalo do povezave z gibanjem na Vrhniki. Teh zvez je bilo največ v letih pred vojno.

Ako preskočimo tisto, kar se je dogajalo pred prvo svetovno vojno, imamo že v času vojne, decembra 1917 velik shod železničarjev na borovniški postaji. Zahtevali so, naj se vojna konča. Tudi »zeleni kader« — beg iz vojne službe in skrivanje v gozdovih pred oblastmi — se je pojavil v teh časih.

Iz tega uporniškega razpoloženja se je po vojni razvilo stavkovno gibanje železničarjev v Borovnici. V velikem številu so se priključili splošni stavki železničarjev 15. aprila 1920. Vzdržali so, čeprav je takratna oblast skušala z vojno mobilizacijo železničarjev stavko razbiti. Borovniški železničarji so odgovorili z odhodom v gozd. Znani so uporni stavkarji Franc Furlan, kurjač, Franc Mivšek, Merkun in Jože Turšič, čuvaji proge, in delavci: Franc Molek, Franc Vadnjal, Janez Kirn, Franc Petelin, desetar proge Jože Kirn in drugi.

Kmalu so se organizirale delavske stranke, od katerih je bilo levo krilo social-demokratske stranke, pozneje komunistična stranka Jugoslavije, zelo močno. Njeni pripadniki so 17. novembra 1920 organizirali uspešen predvolilni shod, a na volitvah za ustavodajno skupščino je dobila 39 % oddanih glasov. Na občinskih volitvah 3. 5. 1921 so komunisti, tedaj že pod okriljem Zveze delovnega ljudstva, dobili 27 % oddanih glasov.

Tudi organizacijo komunistične stranke v Borovnici je zadela decembra 1920 »Obznana« in potem avgusta 1921 še »Zakon o zaščiti države«. Borovniški levičarji pa so potem ustanovili delavsko prosvetno društvo »Svoboda«. Ustanovitelji društva so bili: Franc Kržič z Borovnice, Janez Stare iz Dola, Franc Petelin z Brega, Lovro Mejač z Borovnice, Franc Garin z Dola, Viktor Fortuna z Borovnice, Anton Petrič z Borovnice, Jože Kranjc z Borovnice. Pod to legalno formo so se dalje razvijale revolucionarne ideje delavskega gibanja. Ko se je leta 1924 povečal pritisk buržoazne oblasti na delavske organizacije, so borovniški žandarji izkoristili požar Petričevega kozolca kot povod za razpust »Svobode«.

Kraljeva diktatura in njegova izvršilna oblast — žandarji — so zatrli organizirane oblike delovanja delavcev. Niso pa zatrli

^o V začetku je tej skupini pripadal tudi Pavel Dobrovoljč, sekretar »Esperantskega kluba« in aktivist DKFID, ki pa je leta 1940 odšel na služenje vojaškega roka, potem pa so ga odpeljali v nemško ujetništvo. Od tu je marca 1944 pobegnil in se priključil partizanom.

idej, iz katerih so nastajale še bolj uporne in revolucionarne delavske organizacije. Ob obnovi komunistične stranke v Sloveniji leta 1932—33 sta bila sprejeta v KP na svojih delovnih mestih na železnici v Ljubljani Tone Zalar in Lovro Mejač. Njuno delovanje pa se je razprostiralo tudi na Borovnico.

V tem času nastaja sindikalna organizacija lesnih delavcev, ki je povezala delavce štirih žag v Borovnici. Predsednik te organizacije je bil Franc Petrič, tajnik Andrej Palčič, blagajnik pa Franc Žerjav. Voda je borbo za izboljšanje položaja delavcev pri sklepanju kolektivnih pogodb. Prišlo je do precej ostrega nastopa te organizacije pri pogajanjih z delodajalci septembra 1937 na borovniški občini. Pri teh pogajanjih so delavce zastopali tajnik sindikatov Andrej Palčič, zastopniki posameznih žag: Jože Molek za Švigljevo, Franc Koren za Petričevo, Lojze Petrovčič za Kobijevo in Anton Debevc za Majarono vo žago. Prisostvovala sta tudi predstavnika sindikalne centrale iz Ljubljane Bricelj in Golmajer. Pritisk delodajalcev ob pomoči takratnih oblasti pa je bil tak, da je bil sklep negativen. Delodajalci so se maščevali nad posameznimi predstavniki delavskih organizacij in nekatere odpustili, druge pa premestili na slabša delovna mesta.

Nov sindikalni odbor pod predsedstvom Jožeta Molka, s tajnikom Francem Korenom in blagajnikom Andrejem Palčičem pa se je v svoji dejavnosti preusmeril v kulturo in prosveto. To pa je bil že uvod v »Vzajemnost«, ki so jo Borovničani organizirali leta 1936—37. Ustanovitelji so bili: Andrej Palčič iz Laz, Anton Zalar iz Laz, Janez Čerin z Dola, Janez Demšar z Borovnice in dr. Ivan Korošec z Laz.

Ob državnih volitvah 11. decembra 1938 je bil v gostilni »Pri Mavcu« organiziran shod kmečko-delavskega gibanja, na katerem sta govorila Franc Leskošek in Tone Dolinšek. Leskošek je kot kandidat opozicije dobil na volitvah v Borovnici 50 glasov, kar je bilo za tiste čase velik politični uspeh.

Septembra leta 1939 pa je bila ustanovljena prva partijska organizacija v Borovnici. Pri ustanavljanju sta bila prisotna Franc Leskošek in Tone Dolinšek. Sekretar celice je bil Tone Zalar, člani pa: Anton Gradišnik, Andrej Palčič in Jože Molek. Konec leta pa so bili sprejeti še kandidati: Anton Cerk, Janez Molek in Andrej Stegnar, ki je delal v ilegalni partijski tehniki pri Zalarjevih. V tehniki je delala tudi Tončka Zalar. V jeseni leta 1940 pa je ustanovljen aktiv SKOJ-a v sestavi: Rudi Furlan, Janez Čerin, Ivan Kržič in Viktor Kim. Oktobra 1940 sta sprejeta v partijo kandidata Janez Molk in Andrej Stegnar.

Kot vidimo, je bilo v Borovnici od leta 1936—37 dalje delavsko gibanje zelo razvejano. Vzpredno s kulturno-prosvetnim delom Vzajemnosti je deloval sindikat lesnih delavcev, a leto pred vojno je začela delovati še posebna ženska organizacija. Preko teh legalno organiziranih oblik je

partija, čeprav v globoki ilegali, širila svoj vpliv. Kulturno-prosvetno delo je bilo razvejano v sami Borovnici, a hodili so tudi na gostovanja. Rdeči sindikati so vodili boj kakih 300 takratnih delavcev za boljše pogoje dela. Sodelovali so v delavskih manifestacijah in demonstracijah doma in drugod po Sloveniji. Sodelovali so v protidraginjskih in drugih akcijah v Ljubljani in vodili neposredni spopad z žandarji pri protidraginjski akciji v sami Borovnici. Vodili so akcijo zbiranja podpisov za prijateljstvo s Sovjetsko zvezo. Zbrali so 320 podpisov. Z vsoto dejavnosti se je mogla prikriti okrožna partijska konferenca KPS za Ljubljano okolico, ki je bila v Borovnici v začetku leta 1940, kakor tudi ilegalna partijska tehnika, ki je delovala pri Zalarjevih na Lazah leta 1940. V tej tehniki je bila tiskana tudi ciklostirana Zgodovina SKP(b). V Borovnico je večkrat prihajal Franc Leskošek, ki je vodil tudi sestanke z okoliškimi kmeti.

Z vsemi temi oblikami delovanja se je širila marksistična misel, razredna zavest, revolucionarno protifašistično razpoloženje in organizacijska povezanost delavcev, kmetov in mladine borovniškega in širšega območja. Tone Zalar, član KPS od leta 1933, ki je bil pobudnik tega gibanja, je poleg povezanosti v tej celici deloval tudi v partijski organizaciji na železnici v Ljubljani. Jože Molek-Puntar pa je vodil partijsko organizacijo v času, ko je bil Tone Zalar zaprt in skupaj z Andrejem Palčičem, Francem Kržičem, Janezom Molkom in Jakobom Petrovčičem prve meseca leta 1941 pregnan v taborišče Ivanjica. Jože Molek-Puntar je povezoval in vodil tudi zelo razgibano skupino skojevcev in mladincev na območju »Faškarije«. Delovanje se je iz Dola in Laz prenašalo tudi na Bistvo, kjer je med delavci deloval Tone Gradišnik-Janoš. Tone Zalar in Jože Molek, ki sta bila zaposlena v Ljubljani, sta bila od prvih dni okupacije, oziroma od časa vrnitve partijskega vodstva sredi aprila v Ljubljano, v toku dogajanja in sta prenašala stališča in smernice KPS v organizirano okolje Borovnice in okolice.⁴

Prve dni po okupaciji so se vse te organizirane sile osredotočile predvsem na medsebojno povezovanje, ki je moralo biti v globoki ilegali, na pojasnjevanje politične situacije, na organiziranje prvih aktivov in odborov Osvobodilne fronte in na široko pojasnjevanje temeljnih točk programa Osvobodilne fronte. Maja meseca, ko je izšla prva tedanja številka »Slovenskega poročevalca«, a druga že 8. junija, se je začela tudi širiti literatura.

ZBIRANJE OROŽJA

Zelo važna naloga tega časa, ob kateri so se aktivirali predvsem mladi člani partije, skojenci in drugi pripadniki gibanja, pa je bilo zbiranje orožja. Ta naloga, postavljena med prvimi že na seji članov CK KPS 11. aprila 1941, pri Trebelnem, je posebno

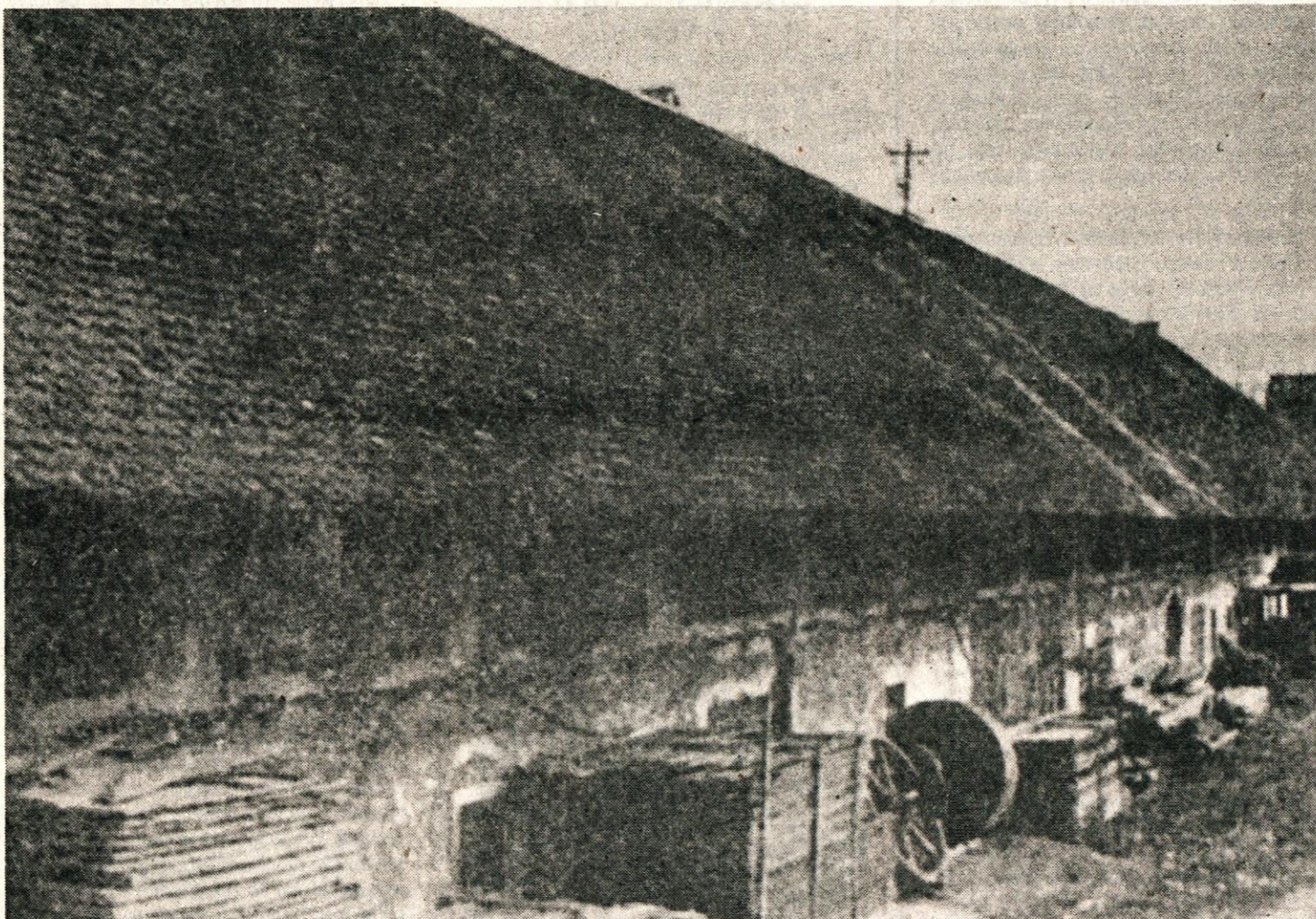
poudarjena na partijskem sestanku, ki ga je imel dne 27. maja 1941 v Borovnici pri Tonetu Zalarju član CK KPS Miha Marinko, kjer je podal politično stanje v Sloveniji in pojasnjeval najvažnejše partijske naloge. Sicer pa navodila o zbiranju orožja niso bila povsem nova, saj je Miha Marinko že na posvetu v Borovnici septembra 1940 to delo uvrstil med najpomembnejše naloge partije.⁵

Mobilizacija za zbiranje orožja na tem območju je bila važna tudi zato, ker se je nad Vrhniko, na relaciji — Sv. Trije kralji (sedaj Vrh nad Rovtami) — Travniki — Ljubljanski vrh — Vinji vrh — in dalje proti Slivnici razprostiral obrambni utrjeni pas, kjer so bile ob aprilski vojni razporejene enote bivše jugoslovanske vojske. Po umiku, s katerim se je začel tudi razpad te vojske, je na terenu ostalo precej orožja, municije in vojaškega materiala, ki ga je umikajoča se vojska pustila ali pa odvrгла.

Tako so skojenci in mladinci iz Brega in Pakega pod vodstvom Jožeta Molka-Puntarja ob kapitulaciji bivše jugoslovanske vojske začeli zbirati orožje in vojaško opremo. Poleg posameznih pušk, municije in delov vojaške opreme, ki se je mogla najti na terenu, so ob umiku te vojske proti Preserju Jože Molk-Puntar, Viktor Kim in Ivan Kržič-Pajk enostavno odpeljali vojakom izpred nosa dva voza orožja. Puntar je v gostilni na Bregu voznikom dal za pijačo in jih tam zadrževal, a Kim in Kržič pa sta odpeljala dva voza s konji vred na mah, tam konje izpregla in odgnala. Na voze je bilo 24 novih »zbrojev«. Zvečer so to orožje prenesli v skrivališča pod Krimom. Skupaj z Rajkom Kimom, Pavlom Mikužem, Ivanom Juho, Zvonkom Slakom in z drugimi mladinci so takrat zbrali 36 pušk, 24 puškomitraljezov in 15.000 kosov municije. Orožje in municijo so skrbno uredili in zakopali. Poleg tega so imeli skoraj vsi mladinci orožje tudi doma in so ga izvlekli iz skrivališč maja 1942, ko je večina možkih iz teh vasi odšla v partizane in formirala »Faškarsko«, oziroma 2. četo Šercerjevega bataljona.⁶

Tudi v Borovnici, Lazah in Doli se je zbiranje orožja začelo takoj po razpadu bivše jugoslovanske vojske. V Borovnici je enota, ki je rušila viadukt, imela municijo in tudi orožje na vozovih. Ko je ta enota začela razpadati in se umikati, so nekateri odvrgli orožje, a na vozovih je ostalo dosti municije. To je Tone Gradišnik ob pomoči borovniških in bistriških fantov dal na voziček in odpeljal v Bistvo.⁷ Takratni mladinec Anton Krašovec pa pravi, da sta po nalogu Staneta Kavčiča in Janeza Čerina ob kapitulaciji iz bunkerjev na Ljubljanskem vrhu skupaj z Ivanom Škrbcem znesla okrog 20 pušk in 2 zaboja municije in kakih 10 uniform. Vse to sta spravila v Mrzlo dolino. Pozneje so to orožje prenesli nad čuvajnico nad Bistvo, od tu pa v Bistvo. Poleg tega sta od orožja, ki je bilo vrnjeno na občino, odnesla 4 puške in nekaj municije.

V Sabočevu je neka enota pri umiku proti Rakitni — enota s polnimi vozovi ni mogla v klanec — orožje, municijo in drugi

Graščinski hlev v Bistri, kjer je bilo skladišče orožja, v novembru leta 1941 pa se je v njem skrivala skupina partizanov Borovniške čete.

material enostavno razložila v vasi. Franc Petelin pa je 12. aprila skupaj z Jakom Petrovčičem in Janezom Šušteršičem pobral okrog 15 zabojev municije, precej bomb in drugega materiala. Vse skupaj so odpekljali z ročnim vozičkom in poskrili. Orožje, ki so ga vaščani že prej pobrali, pa je Petelin zbiral v začetku leta 1942. Nekaj so ga ljudje dali prostovoljno, nekaj pa ga je kupil z denarjem, ki ga je dobil od Fronte v ta namen. Cena puškomitraljeza je bila 300 lir, puške pa 50 lir.⁸

Tudi na Padežu so zbirali orožje. Dragarjev Tone je vodil Toneta Gradišnika povsod tam, kjer so bili bunkerji in taborišča bivše jugoslovanske vojske, in zbirala sta orožje, kar ga je tam ostalo. Debevc Janez-Štalarjev iz Padeža pa je jeseni leta 1941 izročil Gradišniku čisto nov puškomitraljez »zbrojovka«.⁹

Na Vrhniki se je za zbiranje orožja aktivirala že omejena skojevška skupina in še nekaj bližnjih simpatizerjev. Pobudo za akcijo je dal France Popit, vključili pa so se Andrej Verbič, včasih tudi brat Jože, Kajetan Menart z Vrhnike in Franc Pasetta iz Mirk, Janez in Jože Turk in Tone Vidmar-Mačkov iz Verda, katerim se je včasih pridružil Ciril Mlinar. Maja meseca so včasih v manjši skupini, največkrat pa kar vsi skupaj, načrtno pregledali vse bunkerje in njihovo okolico utrjene Rupnikove linije

med Vrhniko in Logatcem. Pregledali so vse poznane kraške jame in luknje na tem območju in pri izviri Ljubljanice v Retovju in Močilniku, pa jamo na Sveti Trojici in druga mesta. Vojaki bivše jugoslovanske vojske, pozneje pa tudi domačini, so namreč precej orožja in municije odvrgli ali pa poskrili ravno po teh jamah in luknjah. Obiskali so poznane simpatizerje in kmete in od njih tudi dobili nekaj orožja. Večkrat pa samo podatek, da ta in ta ima puško ali pa municijo, kar bo odstopil, ko bo prišel čas za to. Zbranih je bilo kakih 15 pušk, dva puškomitraljeza, okrog 20 zabojev municije, nekaj pištol, dva zaboja ročnih bomb, nekaj eksploziva, zaboj signalnih raket in precej druge vojaške opreme. Zbrano orožje in material so najprej skrivali po raznih mestih v Retovju in po domovih onih, ki so to zbirali. Potem pa je bilo po predhodnem dogovoru Popita, z borovniško partijsko organizacijo prve dni junija vse orožje, ki je zbrano na območju Borovnice, Bistre, Verda in Vrhnike, vskladiščeno v Bistri na podstrešju Galetovih hlevov. Tu so v senu napravljeni več metrov dolgi tuneli in v njih je zložno zbrano orožje in vojaški material. Bil je to pravi arzenal.¹⁰

Večina, vsi, ki so sodelovali pri zbiranju orožja, pa so zadržali po eno puško ali pištolo s potrebno municijo kot osebno oborožitev za poznejšo vključitev v oborožene

oddelke ali pa za sodelovanje pri oboroženih akcijah.

Seveda niso zbirali orožja samo omejeni tovariši. Na celotnem območju, ki se opisuje, so mnogi simpatizerji samoiniciativno ali pa pod vplivom že dospelih stališč in navodil partije in OF zbirali in nabavljali orožje zase ali pa so ga skrili. Tako je na primer Tone Vidmar-Luka, še preden se je v kamnolomu Verd vključil v gibanje, zbiral orožje, ki ga je potem oddajal tovarišem, ki so orožje potem vključili v svoj arzenal v Bistri.

V barakah na Suhem hribu, kjer se je zadrževala bivša jugoslovanska vojska, sta Nace Voljč-Drčar in Karel Jurjevčič našla 10 pušk, katerim pa je nekdo prej porezal kopita. To sta odnesla in Drčar je orožje spravil doma. Pozneje pa sta skupaj z Francem Trčkom-Ovsomom v delavnici pri njih doma popravljala kopita in orožje potem oddala prvim dolomitskim partizanom.

Tudi takratni vrhniški mlajši mladinci kot Boris Mohar, Drago in Matija Seliger, Vinko Selko, Marjan Bermež in še nekateri so zbirali orožje. Z njimi sta se povezala Viktor Klobučar-Kragulj in Menart Kajetan, ki sta poskrbela, da je orožje prišlo na pravo mesto.

Janez Kogovšek iz Podlipe 15 je kar vozil orožje iz Gradišča na Vrhniki in s Petkovca. V šupi je napravil pravcato skladiš-

če. Mladinci, ki so zbirali orožje po Zaplani in Rovtah, so tudi skladiščili orožje pri njem v mlinu. Kogovšek je vse to orožje vzdrževal. Tu so se oskrbovali z orožjem in municijo Dolomitski odred, nekajkrat tudi Šercerjeva in Tomšičeva brigada. Nekdo je Kogovška in skladišče izdal, pa je nekaj municije padlo v roke belogardistom.¹¹

Sredi junija je glavna dejavnost zbiranja orožja šla h koncu. Sicer se s tem zbiranje orožja ni končalo, saj je trajalo, moglo bi se reči ves čas NOB. Menili so, da je orožje, ki ga je bivša jugoslovanska vojska pustila na tem terenu, večinoma pobrano. Takrat je pod Galetovo žago v Bistri organiziran pravi vojaški pregled orožja. Tu so se zbrali Tone Gradišnik in Franc Pasetta, ki sta vodila vojaško plat te akcije in pa France Popit, Avgust Merlak, Franc Rihar, Avgust Tomažin, Ciril Gabrovšek, Franc Babšek, Vinko Kržič in Janez Turk ter Tone Vidmar-Mačkov iz Verda. Gradišnik je orožje vlekel iz senika in ga podajal ostalim, ki so ga odnašali pod žago. Bilo je precej desetih pušk, nekoliko puškomitraljezov, težki mitraljez, nekaj pištol, nekaj desetih zabojev municije, nekaj zabojev bomb, precej eksplozivov, električnih vžigalnikov za miniranje in raznega drugega vojaškega materiala, vse do uniform bivše jugoslovanske vojske. Tu so vse sumljivo orožje preizkusili s strelom v žaganje, a težki mitraljez je Avgust Merlak s še enim tovarišem postavil v dolinico ob mostu čez rečico Bistro in oddal nekaj kratkih rafalov. Orožje so očistili, podmazali in zapakirali, municijo in bombe sortirali in zložili po zabojih in na koncu vse uredili in vrnili na senike Galetovih štal. S tem orožjem je delno oborožena pozneje Borovniška četa. Ko pa so novembra 1941 začeli Italijani te senike preiskovati, so Gradišnik, Avgust Merlak, in še nekateri prenesli orožje 30. 11. 1941 v Tomaževo brezno pri Bistri. S tem orožjem so se oborožili bistriški in dolski fantje, ko so decembra 1941 odšli v Kožlješko četo, ostalo pa je Gradišnik marca meseca 1942 oddal partizanom.¹²

Poleg zbiranja orožja je vrhniška skupina izvršila popis vseh mostov, usekov in drugih objektov na železniški progi Borovnica—Logatec, ki bi bili prikladni za miniranje in rušenje. Evidentirani so razni tereni na Barju med Borovnico in Vrhniko, ki bi odgovarjali za eventualno spuščanje padalcev ali pa za pristajanje lažjih letal.

Ob vsaki priložnosti pa so se fantje teoretično in praktično urili v vojaškem znanju, spoznavanju in ravnanju z orožjem. Včasih je to bilo pravo vežbanje desetine v strelski formaciji.

V mesecu maju je bila vrhniška skojevka skupina na izletu v Peklu pri Borovnici. Srečanje je organiziral France Popit. Sestala se je s skupino skojevcev iz Ljubljane in se med dvodnevni taborjenjem v Kožlješkem grabnu udeležila aktualnih političnih razprav in pogovorov.¹³

STAVKA NA DOLU IN V VERDU

Poseben pojav odpora so stavke delavcev, ki so delali na obnovi Španovega mostu nad Dolom, Štampetovega mostu nad Vrhniko in v kamnolomu Verd, kjer so kopali kamen in gramoz za popravilo teh dveh mostov. V drugi polovici junija so namreč izvršili zamenjavo dinarjev za lire, pri tej operaciji je bila za približno eno tret-

TONE VIDMAR-LUKA, narodni heroj z Verda pri Vrhniku, borec Borovniške čete

jino zmanjšana vrednost dinarja, in s tem tudi mezde delavcev. Pod direktnim vodstvom partije, preko organiziranih skojevcev, simpatizerjev in aktivistov OF so najprej stavkali delavci pri delih na obnovi Dolskega mostu, pri katerem so zahtevali izravnane mezd z novim kurzom lire. Štrajk se je razširil tudi na delavce v kamnolomu na postaji Verd, kjer je bil masoven in je trajal dva, po nekih podatkih celo tri dni. Na Španovem mostu so stavko organizirali Stane Kavčič in Jože Čerin, pomagali pa je tudi Demšar in drugi pristaši OF. Kavčiča in Čerina so karabinjerji odpeljali na svojo postajo v Borovnici. Delavci so vztrajali s stavko in zahtevali, da jih pustijo in iz zapornikov so se spremenili v pogajalce. Italijani so pod enotnim nastopom morali popustiti.¹⁴

V kamnolomu na železniški postaji Verd pa sta pobudo za stavko dala Tone Gradišnik in Avgust Merlak. Tone Vidmar-Luka pa se je pogajal z Italijani, Slavko Vuk pa je prevajal. Delavci so bili vztrajni, pa so Italijani po posvetu z višjo komando po treh dneh popustili in delno pristali na postavljene zahteve in povečali mezde.¹⁵

Čeprav so te stavke imele za osnovo ekonomske zahteve, so bile sestavni del celotnega organiziranega odpora in borbe proti okupatorju. Pojavile so se kot izraz tega razpoloženja in prispevale h krepitvi zavesti o možnosti aktivnega odpora in borbe proti italijanskim fašistom.

KREPITEV PRVE BOJNE VRSTE

Pomemben mejnik v delovanju organiziranih sil tudi na tem območju je bil širši partijski posvet 1. in 2. junija 1941 v Ljubljani, katerega se je udeležilo okrog 30 najvidnejših članov partije v Sloveniji. Konferenca je na podlagi referatov in razprav Kardelja, Marinka, Leskoška, Bemberja in drugih sprejela vrsto sklepov o konkretnih nalogah in nadaljnjem delu partijskih organizacij glade priprave vstaje v Sloveniji. Vstaja naj bi začela z napadom Nemčije na Sovjetsko zvezo, ki ga je CK KPJ že predvideval.¹⁶

V soglasju s stališči navedenega posveta je prve dni junija dobil Ivan Novak-Očka od CK nalogo, da odide na Notranjsko, kjer naj formira okrožni komite. Po njegovem pripovedovanju je prišel s Tonetom Zalarjem v Borovnico, od koder je naslednjega dne odšel v Logatec. Še isti večer tj. 7. junija 1941 je bil v Cerknici prvi sestanek novega okrožnega komiteja. Na tem sestanku so bili prisotni Ivan Novak-Očka kot sekretar komiteja in Janez Hribar, Lojze Ude in Vinko Kristan, ki je imel nalogo da organizacijo povezuje z Ljubljano in je bil istočasno zadolžen za Vrhniko. Ustanovni komite je pričel z delom na celotnem področju Notranjske. Konec junija je prišel v okrožni komite France Popit-Jokl. Do tega časa se partijska organizacija bistveno ni razširila. Tedaj pa so bili iz vrst najbolj aktivnih ljudi posamezniki sprejeti v partijo in to je bil začetek organizacijske krepitve in razširitve partije na Notranjskem.¹⁷

Še pred razširitvijo partijske organizacije so na osnovi navodil in stališč, ki jih je v te organizacije prenesel Miha Marinko na sestanku s tedanjimi komunisti 27. maja 1941 v Borovnici, so začeli ustanavljati odbori in aktivni Osvobodilne fronte, ki so širše zajeli kadre, ki so bili usmerjeni na akcijo proti okupatorju in na priprave za oborožen boj. Že v juniju in juliju so organizirali OF odbore in aktivne na Bregu in Pakem, v Borovnici, v Dolu in Bistri, v Verdu, nekaj odborov na Vrhniku in kmalu še po okolišnih vaseh.

Na te kadre, ki so v prvih mesecih s svojo aktivnostjo pri organiziranju OF odborov, pri zbiranju orožja in sploh z vztrajnim izvrševanjem postavljenih nalog dokazali predanost idejam partije in Fronte, je KP razširila svojo organizacijo. Prve sprejeme novih članov so organizirali na terenu Brega—Borovnica—Dola in Laz, kjer je iz nekdanjih aktivnih članov »Vzajemnosti« izšla vrsta partijskih kadrov. Na-

stale so nove celice: Breg-Pako s sekretarjem Viktorjem Kimom, a člani so bili Janez Demšar-Jernež, Pavle Mikuž-Bolte, a kandidata pa nekaj pozneje Rajko Kim-Pero in Ivan Kržič-Pajk. Demšar pa je v tem času prešel v borovniško partijsko celico za sekretarja, ki je dobila nove člane. Toneta Cerka in Franca Petelina. Nova celica na Dolu-Laze, kjer je bil sekretar Tone Gradišnik-Janoš in člani Stane Kavčič, Janez Čerin, Lojze Baraga in Ivan Korošec. Tu se pozneje vključita še Bistričana Avgust Merlak in Franc Rihar. Na Vrhniki nastaneta dve celici: hribska s sekretarjem Adolfom Malavašičem-Zajcem in člani Karel Grabeljšek-Gaber, Jernej Voljč in Ignac Voljč-Drčar; in celica na Bregu: Franjo skok, Nande Šinkovec, Jaka Leskovec in Kajetan Menart. Na Stari Vrhniki nastaja celica v kateri so Viktor Klobučar-Kragulj, Jože Petkovšek, nekaj pozneje pa še Franc Rode in Viktor Grom. Osnovo te nove partijske organizacije na tem območju sta postavila Ivan Novak-Očka in France Popit-Jokl. V novembru pa se organizirata še dva rajonska komiteja, in to borovniški in vrhnjski. Partija dobiva vse močnejšo podporo in velik ugled.¹⁸

PRITISK OKUPATORJA — PRVE ARETACIJE

Rastoča aktivnost, čeprav se je odvijala v globoki ilegali, ni ostala neznan okupatorju. Množične odpore, sabotaže in druge akcije je okupator budno spremljal in tudi deloval, da bi se temu postavil po robu. V okrožnicah okupatorskih policijskih organov se kaj kmalu razglašajo navodila o zasledovanju komunistov in o tem, da se »mora tako delovanje zatreti z največjo odločnostjo in strogostjo, da stalno in z vso možno preudarnostjo poizvedujejo, da se ugotovi obstoj morebitnih komunističnih skupin, identificirajo posamezni propagandisti, zlasti pa voditelji ter da se zasleduje njihovo gibanje in stike.«¹⁹ Tudi ob napadu na Sovjetsko zvezo je poveljstvo XI. Armadnega korpusa dne 23. junija 1941 opozorilo podrejene enote, da je »... možno, da bodo dogodki na vzhodni evropski fronti ter naš vstop v vojno proti Rusiji odjeknili med tukajšnjimi številnimi komunističnimi in prevratnimi elementi...« in »... vsaka manifestacija ali akcija naj se energično zatre...«²⁰

Osvobodilno gibanje se je od samega začetka učilo iz dolgoletnih izkušenj partije iz časa njenega ilegalnega dela in je že na sestanku 11. aprila 1941 pri Trebelnem opozorilo na to, naj se kompromitirani člani partije umaknejo v ilegalo. To opozo-

rilo je bilo stalno prisotno med člani partije in aktivisti tega časa.

Dan po napadu fašističnih sil na Sovjetsko zvezo, 23. junija, so najprej šli v akcijo karabinjerji na Vrhniki. Vpadli so v hiše Franceta Popita na Vrhniki in Franca Pasette na Mirkah in izvršili pri njih hišne preiskave. Ker ju niso našli doma, so naročili, naj se takoj javita karabinjerjem. Oba sta bila obveščena o nameravanih aretacijah in odšla sta v ilegalo. Poročilo,

FRANC PASETTA-MAKS, predvojni skojevec z Mirk pri Vrhniki, borec Borovniške čete.

ki je o poizkusu aretacije in hišnih preiskavah poslano XI. Armadnemu korpusu, govori o tem, da imajo zaupne informacije o delovanju komunistov v vrhnjskem predelu, da je vodja France Popit, bivši študent, a njegov namestnik Franc Pasetta, da se komunisti sestajajo, zbirajo orožje in snujejo prevratne načrte.²¹ To pomeni, da so domači izdajalci že ta čas začeli delovati, sicer še tajno, ker je bilo razpoloženje velike večine ljudstva naklonjeno Osvobodilni fronti.

Po umiku v ilegalo se je Popit nekaj časa zadrževal v Ljubljani, potem v Borovnici in na Kremenci pri Igu. Pasetta pa se je zvečer vrnil v Verd, se sestal z Janezom in Jožetom Turkom in s Tonetom Vidmarjem-Mačkom, s katerimi se je umaknil za nekaj dni v »partizane« v Žlebe pod Ljubljanskim vrhom. Pozneje pa se je zadrževal pri Zalarjevih v Borovnici in nekaj časa skupaj s Popitom na Kremenci pri Igu. Stališče vodstva je takrat bilo, da morajo aktivisti: biti nekje zaposleni, da s tem pokrivajo svojo prisotnost na terenu, in sta bila pri nekem kmetu, simpatizerju, »zaposlena« kot poljska delavca.

Tudi borovniški karabinjerji so poskušali z aretacijami znanih partijskih aktivistov.

Drugi dan po napadu na Sovjetsko zvezo so pripravljali aretacijo Toneta Zalarja-Žana. Partijska organizacija je bila že oprezna in ko so zvedeli za te priprave, je Janez Molk počakal na Brezovici vlak, s katerim se je Žan vračal z dela v Ljubljani in ga opozoril na nevarnost. Žan je izstopil v Preserju in se napotil peš proti domu. Janez pa se je odpeljal z vlakom do postaje v Borovnici in tam res zapazil žandarja Špenka in Cestnika s tremi karabinjerji, ki so čakali na Žana. Obvestil ga je o tem in Žan je odšel v ilegalo. Skrival se je v Borovnici, v Verdu in potem na Mahu. Kak dan za tem pa je bil tudi Janez Molk obveščen, da ga nameravajo aretirati in se je umaknil iz Borovnice. Čez nekaj dni sta se našla na Mahu pri Jurjevem kozolcu. 9. julija pa so karabinjerji, najbrže na osnovi izdaje, najprej iznenadili Janeza Molka in ga aretirali. Toneta Zalarja pa so presenetili pri Kaminu, ko je bil v čolnu na sredi Ljubljanice. Čolnar se je moral po zahtevi karabinjerjev vrniti in aretirali so tudi Žana. Ob tem je nekdo na Mahu streljal proti karabinjerski patroli. Odpeljali so ju najprej v Borovnico potem pa na policijo v Ljubljani, a od tod pa v Šempetrsko kasarno.²²

Masovne okupatorske aretacije pa so se začele ob obisku visokega komisarja Graziollija 13. julija 1941 na Vrhniki. Z aretacijami so začeli že 11. julija. Kak dan pred tem pa se je umaknil v ilegalo Andrej Verbič, ki je bil obveščen, da je tudi on na seznamu za aretacijo.²⁴ V Verdu pa so iskali na domu Janeza in Jožeta Turka, Toneta Vidmarja-Mačkovega, Cirila Mlinarja in še druge. Ti trije so bili zaposleni v kamnolomu na postaji Verd, in jih je Ivanka Turk-Tatjana pravočasno obvestila, da jih iščejo. Pobegnili so, še predno so karabinjerji prišli v kamnolom.

Takrat je bilo na Vrhniki aretiranih precej ljudi, tako tudi v Verdu in Borovnici. Med drugimi so odpeljali Tomaža Popita z Vrhnike, Jožeta Knapiča z Verda, Lovra Mejaca in Rudija Furlana iz Borovnice in še mnoge druge. Na seznamu so jih imeli okrog 30. Aretacije so se nadaljevale tudi v avgustu, ko so pobrali 20 oseb.²⁵ Za aretacije v Borovnici je prišel tja žandar Grebenc, ki je bil nekdanji tu v službi in je dal italijanom podatke o naprednih ljudeh.

V PARTIZANE

V tako organiziranem in vsakdan naraščajočem gibanju na vrhnjsko-borovniškem območju se je vse bolj razvijala tudi ideja o organiziranju oboroženih oddelkov

¹⁸ Po drugih podatkih pa naj bi Italijani poskušali aretirati Toneta Zalarja-Žana 11. julija, ko so aretirali druge Borovničane. Našli pa so njega in Molka in njih aretirali na Mahu 16. julija 1941, kar se omenja tudi v vestniku obveščevalnega urada XI. Armadnega korpusa z dne 25. julija 1941, kjer pravi da je »... 16. julija neki upornik sprožil tri strele iz pištole proti karabinjerski patrulji borovniške postaje, ki je zaprla dva komuniste.«²³

¹⁹ Prikaz razvoja partijske organizacije, SKOJ in Osvobodilne fronte na tem terenu, kjer bi se podal čas nastanka in sestav posameznih organizacij, zahteva posebno obdelavo. V tem članku samo naštevam nastajajoče organizacije, ki so bile osnova za nastanek oboroženega boja proti okupatorju.

in o neposrednem oboroženem upor. V začetku so se pogovarjali o oboroženih oddelkih in četah, a kaj kmalu pa se je oboroženi borec, pripadnik NOB in organiziran v stalne vojaške enote začel imenovati »partizan«.^o

Čeprav je bilo že od samega začetka celotno gibanje na tem območju usmerjeno na borbo proti okupatorju, so bile posamezne konkretne priprave usmerjene neposredno na to. Zbiranje orožja, ki smo ga že opisali, je seveda bil važen pogoj za nastajanje oboroženih oddelkov. Odločilni pogoj pa je bil politična in vojaška pripravljenost določenih kadrov. Tu je treba všteti tudi prepričanje teh kadrov, da je prišel čas za oborožen boj in perspektiva uspešnosti in končne zmage takega boja.

Napad fašistične Nemčije na Sovjetsko zvezo 22. junija 1941 pa je ne samo vodstvu partije in OF, ampak tudi posameznim članom partije, skojevcom, aktivistom OF in vsem pripadnikom odporniškega gibanja odprl perspektivo uspešne oborožene vstaje. Vera v socialistično Sovjetsko zvezo je bila dovolj močna, da so upali, da bodo boj, ki ga začnajo, tudi pripeljali do zmagovitega konca.

Ravno tega dne — 22. junija 1941 — sta imela nad Dolom pri Borovnici Boris Ziherl in Tone Dolinšek sestanek z jedrom fronte v tem kraju. Sestanku so prisostvovali: Tone Zalar-Zan, Stane Kavčič, Lojze Baraga, Ivan Korošec, Janez Čerin in Jože Čerin. Ziherl je podal referat o mednarodni situaciji, Tone Dolinšek pa je govoril o konkretnih nalogah in pripravi na upor. Ivan Korošec je prišel na sestanek s kako polurno zamudo. Poslušal je namreč nemški radio in izvedel za napad fašistične Nemčije na Sovjetsko zvezo. S to vestjo je prišel okrog pol enajste ure na sestanek nad železnico. Povedal je, kaj se je zgodilo. V razpravi, ki se je nato razvila, so prisotni postavili Ziherlu in Dolinšku odprto vprašanje, če to pomeni prehod v oboroženo akcijo. Oba sta takoj zavzela stališče, da napad na Sovjetsko zvezo pomeni prehod na oboroženo vstajo.²⁷

Vrhniški skojevci so se tudi istega dne — 22. junija 1941 sestali nad Retovjem in se pogovorili o novonastalem položaju. Potem pa, ko so fašisti skušali nasled-

njega dne aretirati dva njihova tovariša, so štirje od njih, Franc Pasetta, Janez Turk, Jože Turk in Tone Vidmar-Mačkov, oboroženi in vojaško opremljeni odšli v »partizane« in si v Žlebih pod Ljubljanskim vrhom postavili taborišče. Po nekaj dneh so se vrnili domov, razen Pasette, ki je odšel v ilegalo.

Za začetek organiziranja partizanstva na tem območju je treba vzeti 8. do 10. julij 1941. Sklepi političnega biroja CK KPJ o začetku oborožene vstaje, sprejeti na seji z dne 4. julija 1941 v Beogradu so kaj hitro dospeli do partijskega vodstva v Sloveniji, saj je že 11. julija izšel v »Slovenskem poročevalcu« Kidričev članek »K dejanjem«, ki že poziva na oboroženi boj. France Popit, ki je bil kot član okrožnega komiteja KPS za Notranjsko in inštruktor CK KPS za to območje na tekočem, je dal pobudo, da se ta sklep realizira na Notranjskem, odnosno za začetek na ožjem območju Vrhniko — Borovnice. Poklical je dne 8. julija 1941 ilegalca Franca Pasetto, ki se je takrat skrival na Kremenci pri Igu. Sestala sta se pri krojaču Kovaču na Karlovski cesti v Ljubljani, kjer je bilo znano zavetišče in javka takratnih ilegalcev. Tu in pa med potjo v Črno vas, kamor sta se napotila, mu je dal navodila, naj gre na Vrhniko in v Bistro, tam poišče mladince in naj se oblikuje partizanska skupina iz tistih, ki so za to že pripravljeni. Andrej Verbič je že bil v ilegali v Trnovem; Popit se je po prehodu čez Ljubljano oglasil še pri njem in ga napotil v Bistro na javko pri Merlakovih zaradi odhoda v partizane.

Dogovorjeno je bilo, da bo javka za stike z oboroženo skupino pri Merlakovih v Bistri, da zvezo držita Tone Gradišnik in Avgust Merlak. Zmenili so se tudi, da bodo uporabljali že prej dogovorjeni šifrirani način pismene komunikacije. Ko sta se poslovila, je Popit pozdravil s pestjo ob sencih glave z vzklikom »V boj!«, in pojasnil, da je to partizanski pozdrav. Odzdravlja pa se ravno tako s pestjo in z vzklikom »Za svobodo!«, kar je Pasetta tudi napravil pri odhodu proti Vrhniko.^o

V Bistri je še isti dan prišel v stik s Toneom Gradišnikom in z Avgustom Merlakom in se z njima dogovoril o podrobnostih odhoda. Po zvezah so javljali Janezu in Jožetu Turku in Tonetu Vidmarju-Mačkoveu iz Verda o odločitvi in naj se z orožjem in opremo javijo v nedeljo, 13. julija, na javki pri križu na Češnjici na obronkih Ljubljanskega vrha. Iskali so tudi Cirila Mlinarja, ali zveza nekako ni delovala. Drugi dan je prišel v Bistro Andrej Verbič, ki je pre-

skrbel šotor.^o Iz skladišča na Galetovem seniku so vzeli puškomitraljez »šoš«, zaboj municije, dve pištoli, 10 okvirjev za »šoš« in nekaj druge opreme. V spremstvu Avgusta Merlaka sta prečkala železniško progo nad Bistro ter postavila prvo začasno partizansko taborišče na obronku Lipovca.

V nedeljo, 13. julija, so se na dogovorjeni javki pri križu na Češnjici priključili še Janez in Jože Turk ter Tone Vidmar-Mačkov, vsi trije delavci iz Verda pri Vrhniko.

Odhod prvih Vrhničanov v partizane se časovno ujema s prvimi masovnimi aretacijami na tem območju, katere je organiziral italijanski okupator ob prihodu visokega komisarja Graziollija na Vrhniko, v nedeljo, 13. julija 1941. Sicer same aretacije niso bile niti vzrok niti povod za ta odhod, saj je vse bilo pripravljeno in začeto že prej. V tem prvem trenutku so bili torej v začasnem taborišču na Lipovcu: Franc Pasetta, Andrej Verbič, Janez Turk, Jože Turk in Tone Vidmar-Mačkov, vsi iz Verda in z Vrhniko. Že prvi dan po prihodu pa se je Jože Turk vrnil, ker je bil, premlad. Dogovorili pa so se, da bo skrbel za zvezo z Verdcom. Nekaj dni po nastanku skupine jo je obiskal France Popit z navodili, naj se urijo v vojaškem znanju, naj organizirajo varnejše taborišče globlje v gozdovih, naj navežejo stike z organizacijami na terenu, od katerih bodo dobivali hrano in vojaški material. Andrej Verbič pa je moral na ilegalno delo v Ljubljano. Pred vojno je bil namreč poznan aktivist društev kmečkih fantov in deklet in je bil zato potreben za praktično vključevanje te organizacije v Osvobodilno fronto. Po tem sestanku se je skupina preselila na območje Malega Jesenovca za Ljubljanskim vrhom, kjer si je na mali gozdni jasi na pobočju tega vrha, kakih sto metrov pod vrhom, postavila novo taborišče.²⁸

Skupina na Malem Jesencu se je v prvem obdobju osredotočila na organizacijo taborišča, vzpostavljanje zvez z Verdcom, Borovnico, Bistro in čez nekaj časa tudi z Logatcem. Ukvarjala se je s spoznavanjem orožja in s podobnim vojaškim znanjem, na javkah je sprejemala hrano in drug material, pa tudi municijo, kar je prinašala v taborišče, ki je s tem postajalo vedno bolj organizirano kot pravo vojaško taborišče s potrebnimi stražami, z dežurstvom, s kuhinjo in podobnim. Nekajkrat so obšli železniške proge od Borovnice do Logatca in notirali mesta, ki so bila priprava za miniranje.

V tem času so vzpostavljene prve zveze in javke poleg že navedene v Bistri pri Merlakovih, ki je dolgo ostala nekako glavna javka in baza prvih partizanov, še

^o Ime partizan, ki označuje pripadnika odporniškega gibanja, ki uporablja posebno gverilsko taktiko vojskovanja in izvira iz italijansko-francoskega jezika je sprejeto kot ime za pripadnika jugoslovanskega borca proti fašizmu na seji CK KPJ 4. julija 1941 v Beogradu, in je prvič javno navedeno v Pozivu KPJ z dne 12. julija 1941 jugoslovanskim narodom za oboroženi upor proti okupatorju. Ime pa se je pojavljalo že v srednjem veku, a za časa Napoleonovih vojn se je v Španiji in Rusiji tako imenoval prostovoljec v boju za svobodo proti okupatorju. Haška konvencija iz leta 1907 partizana opredeljuje kot borca za svobodo proti okupatorju in hkrati kot soborca regularne vojske. Že med vojno se je po jugoslovanskem in pa tudi sovjetskemu vzorcu ime partizan razširilo in so ga uporabljala skoraj vsa poznejša osvobodilna gibanja. Ženevska konvencija iz leta 1949 je »partizana« izenčila z vojakom regularne vojske.²⁸

^o Prvi partizanski pozdrav, ki je bil tedaj sprejet in potem opisan v »Partizanskem zakonu« v členu 8 je bil: »Stisnjena pest desne roke dvignjena k črti pokrivala z vzklikom »V boj!« ter z odzdravom »Za svobodo!«. Meseca septembra, po posvetu v Stolicah, so to geslo spremenili v »Smrt fašizmu — svoboda narodul«. Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet pa je to objavilo v »Slovenskem poročevalcu« 17. oktobra 1941.

^o Šotor, ki so ga imeli prvi partizani borovniške čete in ki sta ga ta dan odnesla s seboj Pasetta in Verbič, je bil tisti, ki so ga uporabljali skojevci z Vrhniko na taborjenju v Peklu nad Borovnico maja 1941, in se nahaja na sliki v knjigi Fotodokumentov o boju KPS, I del druga knjiga, str. 434.

Srečanje vrhniških in ljubljanskih skojevcev maja 1941 v Peklu pri Borovnici in taborjenje pri koželješki žagi. Ravno ta šotor so uporabljali tudi borci Borovniške čete. V ozadju je koželješka žaga, kjer se je četa zadrževala nekaj dni oktobra 1941 pred odhodom proti Dolenjski.

pri Kavčičevih na Dolu, nekaj pozneje tudi pri Koroščevih na Lazah. Zveza pa se je dobila skoro pri vseh znanih aktivistih. Z logaško organizacijo OF je vzpostavljena javka pri prehodu Stare ceste Vrhnika—Logatec čez železniško progo. Javko sta po predhodnih pripravah in navodilih vzpostavila Pasetta in Jože Korošec, včasih pa Janez Suhadolnik iz logaške organizacije OF.²⁹ Bilo je še veliko drugih zvez in začasnih javk, ki so jih uporabljali posamezni borci.

11. avgusta 1941 se je skupini priključil Tone Vidmar, pozneje znani partizan Luka Suhadolc. Potem ko je 10. avgusta zvečer v središču Verda zagodel Italijanom svojevrsten »koncert«, najprej s streli iz puške, potem pa še z nekaj bombami, se je najprej enostavno vrnil domov. Kmalu je uvidel, da Italijani obkoljujejo njegovo hišo in Tone ne bi bil »Luka«, da je ni spet zagodel z bombo in pobegnil v noč. Drugi dan, 11. avgusta, pa se je javil skupini na javki pri križu pri Češnjici. Na zvezi sta bila Maks in Mačkov Tone, katerima je Luka smejoč se pripovedoval, kako jo je Italijanom zagodel. Oni pa so v svojih poročilih zapisali, da je »na Verdu sumljiv človek s strahovalnim namenom dvakrat ustrelil s puško in vrgel dve bombi.«³⁰

Nekaj dni za njim, najbrž 14. avgusta, pa je prišel v skupino preko zveze v Bistri Tone Zalar-Žan iz Laz pri Borovnici. S seboj je pripeljal iz Ljubljane še Miho Strnada. Po uspelem pobegu 7. avgusta 1941 iz zaporov v Šempeterski vojašnici, skupaj s tedanjim komandantom slovenskih partizanskih čet Lukom Leskošekom, Francem Pokovcem, Jožetom Revelantijem, Milanom Majcnom in Smrekarjem, je po nekaj dneh zadržavanja v ilegali prispel v partizansko skupino na Malem Jesenovcu. Prišel je z nalogo, da prevzame vlogo političnega komisarja v nastajajoči četi in da skupino kot izkušen revolucionar usmeri na aktivno dejavnost.³¹ Ob pogovoru z tovariši, ki so do tedaj sestavljali partizansko skupino, je pojasnil vlogo komisarja. Maks pa, ki je kot vojaški referent še poprej deloval v mladinski skupini na

terenu in sporazumno partizansko skupino vodil, je ostal zadožčen za vojaško aktivnost skupine.

Čeprav partizanska skupina na Malem Jesenovcu v tem času ni organizirala neposrednih akcij, je njeno delovanje prispevalo h krepitvi in širjenju aktivnosti pri pripravah na vstajo. S povezovanjem s terenskimi organizacijami OF na območju Borovnice, Bistre, Verda, Vrhnik in Logatca so se te organizacije usmerile tudi na novo nalogo zbiranja hrane, obleke in obutve, orožja in vojaške opreme »za partizane na Ljubljanskem vrhu«, kar je dalo nov polet delovanju na terenu. S parolo zbiranja hrane za partizane so pridobili nove in nove pristaše OF in se usmerili na aktivno delovanje.

PRVE AKCIJE

Prihod Zalarja in Mihe se ujema z obiskom Franceta Popita-Jokla v taborišču na Jesenovcu. Prve besede, ki jih je izrekel, so bile kritika, ker skupina še ni šla v akcije proti sovražniku. Sklep Glavnega poveljstva, da se začne z organiziranimi akcijami 20. oziroma, 22. julija namreč ni

²⁹ »Partizanski zakon« ki je nastal v sredini julija leta 1941 in s katerim so seznanjeni vodilni organizatorji in aktivisti vstaje, ni pa bil objavljen, v členu 12 odreja, da v partizanski enoti poleg poveljnika stoji v istem rangi na čelu politični komisar s posebnimi politično-vzgojnimi funkcijami. Postavlja pa jih v vodih Vrhovno poveljstvo po predlogu bataljonskih štabov, politične komisarje višjih enot pa Vrhovno poveljstvo direktno. (Glavno poveljstvo se je do posveta v Stolicah imenovalo tudi Vrhovno poveljstvo slovenskih partizanskih čet.)

bil prenešen v skupino. Šele po plenumu OF je Popit utegnil priti v taborišče in v širši diskusiji so govorili o situaciji in zaključili, da je treba takoj začeti z akcijami. Dogovorili so se, da se delovanje osredotoči na železniško progo, kjer je okupator najbolj občutljivejši.

Od odločitve pa do prve akcije je minilo dva dni, ker so čakali, da iz Borovnice pošljejo močnejše škarje za rezanje žic.

Prvo akcijo je skupina izvedla 18. avgusta 1941, nekaj sto metrov pod postajo Verd, kjer so na železniški progi pri kilometru 593,8 prerezali 13 telefonskih in brzojavnih žic. Skupina je šla v akcijo v celi sestavi. Po kratkem ogledu terena so se povzpeli na progo, dva sta odšla nekaj metrov po progi proti postaji, druga dvojica pa nekaj nižje in kot straže so pazili, da jih ne bi presenetila sovražna patrulja. Tone Zalar pa se je povzpел na brzojavni drog in prerezal vse dosegljive žice. Vse je trajalo nekaj minut in skupina se je vrnila v taborišče na Malem Jesenovcu.³¹

Naslednji dan so se na sestanku v Bistri dogovorili, da bodo šli v podobno akcijo na nekoliko bolj oddaljen teren, da bi okupator mislil, od kod prihajajo izvajalci teh akcij. Dogovorili so se da se skupini priključijo tudi tovariši iz Bistre. 20. avgusta zvečer so se na javki pri Merlaku v Bistri skupini priključili še Avgust Merlak in Tone Gradišnik iz Bistre. Vsi oboroženi so se podali čez potok Bistra in preko Barja do vasi Goričica in se tu povzpeli na progo. Najprej so postavili zasede na obeh straneh proge, skupina Zalar, Pasetta in Merlak pa je porezala vse telefonske in brzojavne žice ob enem od drogov. Čeprav so žice ob padanju na nasip precej odzvanjale, Italijani niso reagirali. Akcija je izvedena pri KM 580,8. Četa se je vrnila v taborišče neopažena.

O teh dveh akcijah je poročal tudi »Slovenski poročevalec« št. 16 z dne 6. septembra 1941. Sabotažo pa je opazila zjutraj 21. avgusta sovražnikova patrulja, ki je nadzorovala železniško progo Preserje-Borovnica. Poročilo visokemu komisarju o tem pa je poslala karabinjerska postaja v Logatcu.³²

Bile so načrtovane še podobne akcije na progi proti Logatcu, ali so dogodki naslednjih dni te načrte preprečili in pa odložili za nekaj dni.

Z aktivisti na Dolu so se namreč dogovarjali, naj bi izdelali posebne mine, ki bi jih pritrdili na železniške tračnice, in tako pogнали v zrak progo in vlak. Stane Kavčič, ki je prevzel to nalogo, je v delo vključil Dragota Lebeza, ki se je tedaj še amatersko ukvarjal s tehniko in kemijo, Čerinove fante in še nekatere tovariše iz Dola. Po zamisli Dragota Lebeza so začeli izdelovati mine, napolnjene z eksplozivom in fosforjem, kar naj bi se vžgalo pri močnejšem udarcu. V delavnici pri Mejačevih je sin Vlado iz cevi napravil dva valja in jih na konceh zaprl. Napolnili so jih z eksplozivom, na vrhu pa je bilo posebno polnilo s fosforjem. Mine sta Stane in Drago polnila doma pri Kavčičevih. Prvo mino sta srečno

napolnila in zaprla, pri zapiranju druge mine pa se je pri privijanju vrhnjega vijaka fosfor vnel in mina je eksplodirala Dragotu v rokah. Odnese mu je prste. K sreči sta imela odprta okna v sobi, kjer sta delala, saj bi v nasprotnem primeru najbrže oba ubilo.³³

Kmalu zatem, ko je bil 22. avgusta 1941 na zvezi v Bistri Tone Vidmar-Luka, je pripeljal prvo skupino, ki jo je Glavno poveljstvo poslalo iz Ljubljane, da bi ojačali skupino. Med njimi je bil Mirko Bračič, oficir bivše jugoslovanske vojske, katerega je Glavno poveljstvo poslalo, naj prevzame komando čete. V pogovoru z Žanom in Maksom je pojasnil svojo vlogo. Maks ga je na kratko obvestil o nastanku skupine, o dotedanjem delovanju in kaj je v četi napravljenega glede na vojaška vprašanja. Bračič je dal pozitivno oceno o dotedanjih pripravah in dodal, da je torej četa pripravljena za resnejše akcije. Žan pa je Bračiču pojasnil vlogo političnega komisarja v četi in potrebo po sodelovanju pri odločanju.

Z Bračičem so v četo prispeli še drugi trije novi borci iz Ljubljane.³⁴ S tem je četa na Malem Jesenovcu imela konec avgusta naslednji sestav: Mirko Bračič, komandir čete, Tone Zalar, komisar čete, in borci Tone Vidmar-Luka, Franc Pasetta-Maks, Tone Vidmar-Mačkov, Janez Turk-Pavle, Miha Strnad in še trije Ljubljančani.

Nekaj dni za tem, 26. ali 27. avgusta, je spet prispel v četo France Popit-Jokel in kot instruktor CK KPS in OF za Notranjsko imel nekoliko posebnih sestankov in dogovorov. Tedaj so v četi najbrž osnovali partijsko celico, katero je potem vodil Tone Zalar-Žan. V posebnem pogovoru s komandirjem Bračičem in komisarjem Zalarjem je domenjeno, da se četa usmeri na rušenje borovniškega viadukta. V zvezi s tem se je pojavila tudi zamisel, da se dobi okrepitev iz Mokrske čete.

PARTIZANSKA IMENA

Na posebnem sestanku so se dogovarjali o ilegalnih partizanskih imenih. Na osnovi dolgoletnih izkušenj iz ilegalnega delovanja partije so organizatorji gibanja in vstaje prenesli to koristno prakso tudi v partizane. Ta imena so bila nujna, da se sovražniku onemogoči odkrivanje identitete borcev, aktivistov in organizatorjev NO gibanja. Mnogi borci in aktivisti so se poznali med seboj samo po ilegalnem imenu, kar je zmanjševalo škodo pri možnih izdajah in odkrivanju organizacije ali pa sestava partizanske enote. S tem so hoteli tudi preprečiti, da bi okupator organiziral represalije nad družinami partizanov in aktivistov.

Kot pravi Tone Vidmar si je izbral ime »LUKA«, ker se je spomnil na Medelenč-

kovega Luko, starčka iz Verda, ki ga je poznal še kot otrok. Ta človek je poleti tesal tramove, pozimi pa popravljajl dežnike in vezal lonce po vaseh. Zdel se mu je zanimiva oseba in si je vzel novo ime po njemu. Pozneje pa mu je Mirko Bračič nadel še priimek »Suhadolc«, po svojem posilnem v gardi.

Turkov Janez si je tedaj nadel ime »Pavle«. To ime si je najbrže nadel po mali punčki, ki so jo imeli v družini, pri katerih je stanoval pred vojno v Mariboru. Bilo ji je ime Pavla in jo je Janez imel zelo rad. Pozneje pa je temu dodal še priimek »Šušteršič«. Tone Vidmar-Mačkov pa nikakor ni hotel vzeti novega imena. Enostavno je trdil, da je »Mačkov Tone« in je tako ostal do smrti na Osredku. Komisar Tone Zalar pa je zadržal ime »Žan«, ki ga je koristil že kot ilegalno ime v partijski aktivnosti. Franc Pasetta si je že prej v ilegali nadel ime »Meks«, kar je skrajšano od »Mesi-kajner-Meksikajner«, kakor se je reklo po domače pri njih doma. Njegov praded je bil namreč v letih 1865-67 prostovoljec avstro-ogrškega ekspedicijskega korpusa v Meksiki, pa se je po njegovi vrnitvi družine prijel ta vzdevek. No, »Meks« je pri tovariših takoj prešel v »Maks« in tako je ostal Maks. Komandir Bračič tudi ni bil pripravljen spremeniti imena in je tedaj ostal »Mirko«. Pozneje, ko je kot komandant moral podpisovati javne odredbe, pa je le pristal na to, da si doda priimek »Bradač«. Novi borci, ko so prihajali v partizane, so večinoma že imeli ilegalna imena, če pa ne, so si ga nadel sami ali pa ostali ob prvem stiku s partizansko enoto. Tako se je Strnad pri prihodu predstavil kot »Miha« in ga ostali v četi niti poznali niso pod kakim drugim imenom in tudi niso vedeli od kod je.³⁵

Vsi borci so tedaj bili oboroženi z jugoslovanskimi mavzericami. Po Bračičevem prihodu je iz Bistre preskrbljen še en puškomitraljez, tako da sta v četi bila dva, »šoš« in »Zbrojovka«. Nekateri so imeli tudi pištolo, a večina tudi po nekaj bomb. Oblečeni so bili zelo različno. Žan je bil v svoji železniški uniformi. Pavle pa je prišel v partizane v kompletni jugoslovanski vojaški uniformi. Drugi pa so večina imeli pumparice, ki so bile zelo praktične. Večji del je bil obut v žirovske planinske gojzerice, ki so jih nosili bivši planinci, a našli so se v vojaških skladiščih ob razpadu. Neki so imeli navadne, drugi vojaške kape, Luka pa je bil v svojem klobuku, od katerega se ni nikoli ločil. Znakov na pokrivalih takrat še niso imeli. Pozneje, ko so bili v taborišču pri Kožljeku, pa so si na pokrivala našli slovensko trobojnico z rdečo zvezdo.³⁶

³¹ Z odredbo Poveljstva slovenskih partizanskih čet, ki je bila objavljena v »Slovenskem poročevalcu« št. 21 z dne 17. oktobra 1941 in v »Slovenskem partizan« št. 1 oktobra 1941 je bila določena zastava — slovenska trobojnica z rdečo petokrako zvezdo, znak — trobojnica v obliki traku in nad njim rdeča petokraka zvezda, in pozdrav — pest desne roke dvignjena k spodnjemu robu pokrivala. Ta odredba je bila izdana na osnovi naredb Vrhovnega poveljstva narodno osvobodilnih odredov Jugoslavije, ki je bila objavljena v Biltenu Vrhovnega poveljstva št. 7-8.³⁴

³² Po podatkih, ki so znani do sedaj, še ni točno ugotovljeno, kdo so bili ti trije borci. Kot možnost se omenjajo: Pleško, Marjan Čmi, Franc Slapar, neki »Mohor«, Dolhar.

PRVA OBOROŽENA PRASKA

V noči med 31. avgustom in 1. septembrom 1941 pa je prišlo do prve oborožene praske z italijansko patruljo. Tega dne so poslali proti večeru na zvezo k Merlakovim v Bistru Maksa in Miha. Šla sta na redno zvezo, po material, in precej hrane je bilo zbrano. Zato je bilo dogovorjeno, da se ponoči, ko se vrne iz patrulje, njima v Bistri priključi še Luka. Luka se je ponoči napotil proti Bistri in je na železniškem prehodu med Bistrom in Podgoro naletel na italijansko patruljo. Ta ga je opazila in pozvala, naj se ustavi. Da bi jim »podkuril«, kot je sam rekel, se je vlegel za skalo ob gozdni poti, oddal nekaj streliv iz svoje mavzerice in vrgel tri bombe, ki jih je imel pri sebi. Patrulja je panično pobegnila proti postaji Verd. Luka pa se je vrnil v taborišče in povedal, kaj se je zgodilo.

Lukova praska s patruljo je imela v okupatorjevih vrstah velik odmev. Zjutraj so karabinjeri iz Logatca že poslali poročilo o napadu. Ko so sprejeli poročilo karabinjerske postaje, pa je Robotti pripisal: »Stiam freschi!« — »Lepo se nam obeta!«³⁵ Tudi v predlogu XI. Armadnega korpusa z dne 4. septembra za uvedbo izrednih ukrepov zaradi izjemnega položaja v Ljubljanski pokrajini se navaja da »...so sedaj začeli izvrševati atentate na ljudi in opustili napade na objekte, kakor to nedvomno dokazujejo naslednji najnovejši dogodki: (in našteva)... oborožen napad na patruljo, ki nadzoruje železniško progo v bližini Vrhnike;...«³⁶

Seveda je bila ta Lukova akcija, ki ni bila vnaprej predvidena in je res predstavljala prvi oborožen napad borovniške čete na italijansko živo silo, popolnoma na mestu. V tem času je Kardelj že napisal članek »V partizane«, (objavljen v »Delu« št. 3 septembra 1941), v katerem med drugim ugotavlja, da »zaostajanje partizanske akcije na teritoriju, ki so ga okupirali Italijani, negativno vpliva na oborožene akcije v ostali Sloveniji« in da je »okrepitev partizanske akcije na teritoriju, okupiranem po Italijanih, druga naloga osvobodilnih sil slovenskega naroda.«³⁷

Praska pa je imela še drugo plat. V Bistri na Galetovem kozolcu sta po pogovorih s Tonetom Gradišnikom-Janošem in Avgustom Merlakom spala in čakala na Lukov prihod partizana Maks in Miha. Proti jutru je prišel k njima Merlak, povedal, da se Luka ni javil, in treba je iti. Nekdo je še omenil, da je ponoči pri Verdu nekaj pokačalo, pa so menili, da so Italijani spet s streljanjem razganjali strah, kot večkrat, in sta odšla precej obremenjena na železniški prehod med Bistrom in Podgoro, kjer so navadno prečkali progo. Šla sta na razdalji kot navadno in Maks je najprej pogledal po progi, »če je čisto«, in potem prestopil zapornice. Tedaj so iznenada zakričali Italijani in planili nanj. Padel je naravnost v zasedo ali pa skupino, ki je po praski raz-

skovala teren. Miha pa je pobegnil, pritekel do Merlakovih, takoj našel Avgusta in povedal, kaj se je zgodilo. Avgust je deloval hitro in odločno. Materi je dejal, naj takoj obvesti Gradišnika, da so Italijani ujeli partizana Maksa, sam pa je odpeljal Miho na drugem mestu čez železnico in v taborišče na Malem Jesenovcu.

Po poročilu, kaj se je zgodilo, je četa pospravila taborišče in se napotila globlje v Notranske gozdove blizu Kožljeka. Postavili so si novo taborišče na območju Grede.³⁸

MIRKO BRAČIČ-MIRKO BRAĐAČ, narodni heroj, pred vojno oficir, komandir Borovniške čete. Padel 11. decembra 1943

Nekaj dni je bila organizacija na terenu pripravljena reagirati in je na Vrhniki spremljala, kako se ujeti partizan Maks obnaša. Iz karabinjerske postaje pri Jelovšku na Vrhniki so prihajala poročila, da se drži dobro kljub težkem pritisku in pretepanju. Tudi ko so ga odpeljali v ljubljanske zapore, se stanje ni spremenilo, pa je gibanje z njim vzpostavilo zvezo, ko je bil v policijskih zaporih in bilo z njim v stiku do vrnitve v partizane decembra 1943.³⁹

Kot je že omenjeno, si je četa od drugega do tretjega septembra 1941 postavila novo taborišče na območju Kožljeka, med Gredo in Suhim hribom, tam, kjer se gozdna pot spušča proti Kožlješkemu logu, kakih 20 do 30 metrov desno od te poti so si postavili dva šotoraa za 9 partizanov.⁴⁰

PRVIČ BOROVNIŠKI VIADUKT

Od tu je četa nadaljevala z akcijami, ki so bile že prej pripravljene. Po dogovoru iz zadnjih dni avgusta v taborišču na Malem Jesenovcu so poslali kurirja za zvezo v Mokrško četo, ki je tedaj taborila v barakah

na Mokrcu nad Iško. Načrtovali so akcijo rušenja borovniškega viadukta.⁴¹

Ideja, da je možno porušiti železniški provizorij, ki so ga Italijani zgradili in z njim premostili porušeni 7 kolon starega mostu, se je rodila v železniških vrstah OF takoj po njegovem puščanju v promet. Z ozirom na to, da je bil stari most grajen v polkrogu in pri rušenju tudi del, ki je ostal, ni bil več kompakten, so železničarji menili, da vse skupaj ne more zdržati težjega vlaka, ki bi s polno hitrostjo pridrvel na provizorij. Tega se je zavedal tudi okupator, pa so bile kretnice na borovniški postaji urejene tako, da se vlak avtomatsko preusmeri na slepi tir, če bi bilo potrebno. Zaradi tega zamišljena akcija ne bi mogla biti izvedena brez sinhroniziranega sodelovanja železničarjev, ki so ta mehanizem poznali.

Prva akcija, usmerjena na tak način rušenja viadukta, je bila planirana za prve dni septembra 1941. Po tem načrtu naj bi Borovniška četa ustavila vlak med železniškima postajama Verd in Borovnica in ga z polno paro pognala proti viaduktu. Železničarji na postaji Borovnica pa bi premaknili kretnice tako, da bi vlak drvel naravnost na most.

Zato je iz Mokrške čete prišla okrepitev osmih partizanov, ki so se priključili četi v novem taborišču. Med osmerico partizanov, ki so prišli kot ojačanje, je bil tudi Stane Semič-Daki. On se tega spominja takole:

»Vedno več je bilo partizanskih skupin, ki so se začele preoblikovati v čete. Od terenskih aktivistov smo izvedeli za prvo tako skupino, ki se je preimenovala v Borovniško četo.«

Takoj smo se z njo povezali in se dogovorili za stalno in trdno zvezo. Njihov kurir je ostal pri nas, mi pa smo jim poslali svojega. Čez nekaj dni je prišel naš kurir s pisnom, naj jim pošljemo na pomoč osem partizanov s puškomitraljezom. Seveda nismo vedeli, zakaj potrebujejo pomoč, dokler nismo prišli v njihovo četo. Napravili so načrt za napad na železniško postajo Verd. Ljubo Šerčer in Slavc Židanek sta zbrala šest prostovoljcev. Med njimi sva bila jaz in Jože Nose-Špan. Pred odhodom smo dobili najboljše orožje, kar smo ga imeli. Zbrali smo ga sami v taboru. To je bil naš prvi daljši pohod na akcijo. Bili smo dobro založeni z bombami in streljivom pa tudi s suho hrano in kmečkim kruhom.

⁴⁰ Borovniški viadukt je bil zgrajen v letih 1851–1857, ko je bila grajena južna železnica. Bil je dolg 480 m in je na viši 50 m povezoval obronke sedanjih hribov nad Borovniško dolino. Porušila ga je 10. aprila leta 1941 bivša jugoslovanska vojska. Porušenihi je bilo 7 kolon. Italijani so postavili preko teh kolon 226 m dolgo železniško konstrukcijo, kot provizorij. Delo je trajalo dva meseca, noč in dan, in je 28. junija 1941 stekel prvi vlak.

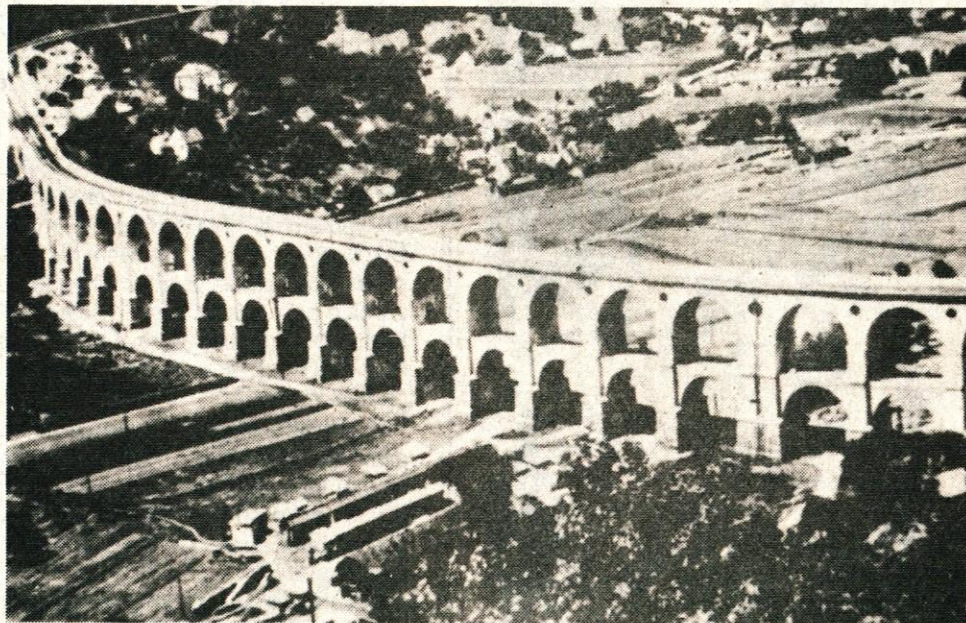
⁴¹ Imena čet v letu 1941 so večina izvirala iz imena mesta, kjer so se nahajale. Tako so se pojavila imena Rašiška, Kamniška, Pohorska, Belokranjska, Mokrška in druge čete z podobnimi imeni, ki vsa izvirajo iz imena kraja kjer so se nahajale. Borovniška četa je dobila ime po borovniškem območju, kjer je bila v času ko jih je Glavno poveljstvo začelo poimenovati s temi imeni.

Vodil nas je njihov kurir. V Borovniško četo smo prišli naslednjega dne ob sedmih zjutraj. Hodili smo šestnajst ur, ker se je tudi kurir, ki nas je vodil, izgubil; izgubili smo osem ur in tako hodili skoraj vso noč. Šli smo čez lško pri Ustju, mimo Sv. Vida (Žilice), Otav naprej na Pokojišče. Taborišče Borovniške čete je ležalo med Pokojiščem in Borovnico. Povzpeli smo se na vrh hriba, da smo imeli pregled, in videli vse ceste pred seboj. Ker smo bili na vrhu, so nas oni zapazili in nam prišli s svojo patruljo naproti. V tej četi je bil tudi Tone Vid-

Discipline, kakršna je bila v Borovniški četi, pri nas na Mokrcu nismo bili vajeni. Janušek je bil njihov komandir in smo ga mi začeli zafrkavati; kar je posebno uga-jalo Luki. Mi smo bili vajeni, da smo na po-hodu skozi gozdove zavriskali in zapeli. Celo v bližnjih vaseh smo v koloni v nočnih urah zapeli, kadar smo delali pohode po vaseh ali pa patrolirali. Peli smo revolucionarne partizanske pesmi. Pri Borovniški četi pa smo smeli samo šepetati. Tone Vidmar-Luka nas je podražil, da smo turisti, ker smo bili preveč živahni in veseljaki

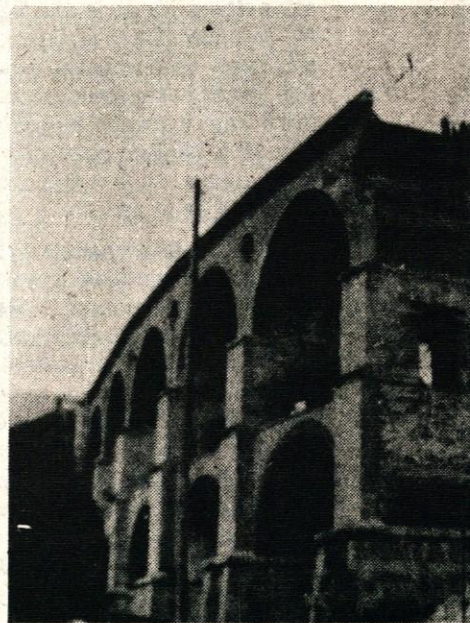
jali samo z rokami in prisluškovali, če hodi kakšna italijanska patrulja ob progi.

Tedaj je Janušek polglasno zaklical: »Ajde, vstanite, gremo naprej v akcijo!« Tako je bilo povelje, Italijani so ga lahko slišali. Do proge smo bili že razporejeni in vlak je zavozil v našo zasedo. Začeli smo streljati in čakali, kdaj se bo vlak ustavil, kot je bilo dogovorjeno. Drugače ga nismo mogli ustaviti, razen če bi ga minirali. Minirati pa nismo smeli, ker je bil načrt pustiti lokomotivo naprej na borovniški most. Toda to se ni zgodilo. Vlak je odpeljal

Borovniški viadukt

— pred rušenjem

mar-Luka. Posebno zanimiv se nam je zdel njihov tovariš Janušek, železničar. Bil je majhne postave, zelo miren, in skromen, pa vedno dobre volje.^o

V pogovoru je bil zelo resen in njegove besede so bile zelo odločne. Najprej nas je vprašal, če smo lačni. Še istega večera smo se odpravili na pohod.

Tovariš Janušek je vsakemu posebej pojasnil, kako bo napad potekal, ker ni hotel dosti slišati o večerji. Vsakemu je tudi povedal, kakšno nalogo bo imel. Ker nas je bilo malo, smo se morali dobro pripraviti. Vsak je dobil svojo nalogo, ki jo je moral izvršiti. Bilo nas je zelo malo za tako prometno železniško dvotirno žilo. Čeprav smo hodili po obsežnem gozdu, ki se širi med Verdom, Rakekom in Krimom, smo morali hoditi popolnoma tiho. Posebno nas je opozoril, da ne bi kdo prehitro sprožil puške v sami akciji ali pa že na pohodu. Luka pa tega ni posebno upošteval, temveč je soglašal z menoj in samo glasno klel, predvsem kadar smo delali premike po tem velikem gozdu.

in to tako, da je slišal komandir Janušek; Janušek se je v svojem taborišču jezil, če nismo bili disciplinirani.

Med potjo smo postali še bolj žejni. Nепrestano smo spraševali, kdaj bomo prišli do vode. Končno smo po treh urah hoda prišli do nekih skal, kjer je ispod skal curljala voda v majhno kotlino, ki so jo sami skopali v skalo. Pri studencu smo se nekoliko odpočili, se napili vode in pojedli vsak nekaj mesa in kruha. Niso nas lahko spravili stran od vode, še posebno, ker je Luka te kraje poznal in nam povedal, da drugje ne bomo dobili vode. Čez tričetrt ure je dal Janušek povelje za odhod. Sedaj je šla naša pot po strmih skalovju. Kako uro hoda od Verda smo se ustavili. Še enkrat smo pregledali vsak svoje orožje, Janušek pa je ponovil naše naloge. Januškov načrt je bil ustaviti vlak med Verdom in Borovnico. Strojevodjo in kurjača bi pognali s stroja, lokomotivo pa spustili s polno paro na borovniški viadukt. Komandir se je že prej dogovoril z železničarji iz Verda, da bodo vlak ustavili, ko bodo slišali streljanje med Verdom in Borovnico, in pobegnili proti Vrhniki. Janušek je bil namreč poprej železničar, pa je mislil to akcijo tako opraviti.

Počasi smo se začeli približevati progi in pol kilometra od nje smo se ustavili in čakali. Nihče ni spregovoril, znake smo si da-

mimo nas še hitreje. Janušek je začel glasno preklinjati železničarje.

Zakaj ni uspela ta akcija, nam je bilo jasno šele pozneje. Ta vlak ni bil pravi, morali bi počakati na drugega, ki je takoj za tem pripeljal. Med umikom je nekaj tovarišev zakašljalo, postali smo tudi precej glasni, ker smo vsi preklinjali. Italijani so to slišali, vendar niso vedeli, kaj pomeni. V vlaku pa je imel strojevodja italijansko spremstvo in tudi brzostrelko, s katero se nam je oglašal. Italijani se od proge niso odstranili, zato smo se tudi lahko neopazno umikali v strelcih. Janušekovo povelje je šlo neopazno in šepetaje od usta do ust, od borca do borca, tako da Italijani našega umika sploh niso opazili, čeprav smo bili vsi vseeno glasni. Približno kilometer od proge je Janušek zbral skupino. Pot smo nadaljevali v koloni skupaj v trojkah. Posamezne trojke so bile oddaljene 10 do 15 metrov, nekaj borcev pa je ostalo zadaj. Pazili so, da nas ne bi Italijani zasledovali. Ko smo prišli v gozd že kakšno uro hoda daleč, smo sedli, da smo se malo odpočili sicer bi popadali po tleh od izmučenosti. Sedaj smo se že lahko glasneje pogovarjali. Seveda so tekle besede samo o boju in o neuspeli akciji. Od nas ni bil nihče ranjen, mislim pa, da tudi od Italijanov ne. Vsak borec je imel mnogo povedati. Imeli

^o Daki tu in tudi v drugih svojih spominih pod imenom »Janušek« misli na komisarja čete Toneta Zalarja-Zana.

smo že vse ožuljene noge, posebno mi, ki smo prišli iz Mokrske čete, čeprav smo počivali skoraj ves dan. Sedaj pa nas je čakal dolg pohod.

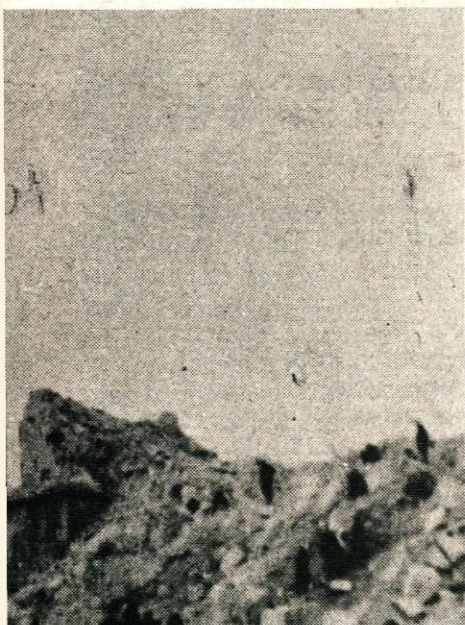
Nameravali smo se takoj vrniti v svoje taborišče na Mokrc, kajti zaradi prevelike discipline nismo hoteli ostati v taborišču Borovniške čete niti uro več. « Tako o neuspeli akciji in o Borovniški četi pravi Stane Semič-Daki.⁴¹

Skupina železničarjev aktivistov na železniški postaji Borovnica, ki jo je vodil

prav je na železniški postaji v Borovnici bilo vse pripravljeno.⁴³

Ta načrt je Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet hotelo izvesti tudi junija 1942. ob prehodu II. grupe odredov čez te kraje na pohodu z Dolenjskega, čez Notranjsko in Polhograjske dolomite na Štajersko. Tudi pri pripravi za to akcijo je bila vključena organizacija OF na železnici v Ljubljani in organizacije OF na terenu Borovnice. Pri prehodu II. grupe odredov čez železniško progo Ljubljana—Trst, je bil odvojen del partizanskih enot, ki so pri

rovniške čete. Skupina je odšla okrog 22. ure na akcijo. Italijani ki so stražili progo in takrat še niso imeli zidanih bunkerjev, so imeli šotore postavljene prav pod mestom, ki ga je komandir čete Bračič izbral za miniranje. Noč je bila izredno svetla, zato so se partizani previdno približali progi, kjer je Bračič razporedil stražo, sam pa je šel minirati. Pri tem celo ni pazil na tišino, čeprav so bili sovražnikovi vojaki v bližini. Pri miniranju se je slišalo precej močno razbijanje. Italijani na to niso reagirali, kmalu po postavljanju eksploziva je prisopihal tovor-

— premoščen s provizorijem

Janez Makovec, je bila pripravljena delovati, če bi partizani uspeli zaustaviti vlak in ga pognati proti borovniškemu viaduktu. Akcija ni uspela, ker so zaustavljali napačni vlak, in pa, kot pravi Tone Vidmar-Luka, ker se je nekemu partizanu-študentu sprožila puška in je italijanska patrola, ki je bila v bližini, bila prezgodaj opozorjena na prisotnost partizanov.⁴²

Zanimivo je, da so partizani in OF organizacija na železnici dalje razvijali idejo o rušenju borovniškega viadukta. Ker direktno miniranje ni bilo možno zaradi močnih straž in zavarovanja, je organizacija OF v Sekciji za vzdrževanje prog v Ljubljani izdelala načrt za rušenje na podoben način. Po tem načrtu naj bi vlak, natočen s strelivom ali pa sestavljen iz cistern bencina ustavili med postajama Borovnica in Verd ter ga z največjo hitrostjo pognali na viadukt. To nalogo je prevzel bataljon Ljube Šercerja in izvršil napad na Verd v noči med 1. in 2. februarjem 1942. Vse je bilo dobro načrtovano in sodelovanje železničarjev, organizacije na terenu in partizanske enote, vse je skladno delovalo. Demonstrativno so napadli postajo Verd in točno ob predvidenem času je tudi pripeljal vlak s cisternami. Ker pa partizani niso uspeli ustaviti drvečega vlaka, se je ta del akcije o rušenju viadukta izjalovil, če-

Verdu napadle in zaustavile tovorni vlak. Ker pa je v vlaku bil nepredvidoma transport internirancev, ki so jih peljali iz Ljubljane v Italijo, se je akcija v noči 28. junija 1942 obrnila drugače.⁴⁴

Vrnimo se k Borovniški četi in neuspeli akciji na borovniški viadukt v začetku septembra leta 1941. Nekaj dni po akciji in po odhodu tovarišev iz Mokrske čete se je četa spet selila. Za novo taborišče so izbrali skrito mesto nad izvirom Prušnice, imenovano »Za robom«. Na novo postavljeno taborišče je bilo malo pod robom tako da je bila straža na vrhu roba in imela pregled nad dolino pod seboj tja do vasi v Kotih.⁴⁵

NEKAJ AKCIJ NA ŽELEZNICO

Sedaj se je četa usmerila na akcije na železniški progi med Logatcem in Planino. Pri nekoliko večji akciji rušenja proge pri Rakeku so sodelovali tudi člani organizacije OF na terenu. Terenske organizacije v Logatcu so dobavile vžigalnike na električni stik, katere je pred samo akcijo Anton Bavec-Cene dobil pri Antetu Crnici v Blekovi vasi pri Logatcu in jih prenesel podnevi čez Dolce mimo Intiharjeve čuvajnice na Županov laz, kjer je bila dogovorjena javka s skupino partizanov iz Bo-

njak in nastala je eksplozija.⁴⁶

Ta akcija je bila najbrž 8. septembra. Zabeležila so jo tudi italijanska poročila in sicer, da »so med železniškima postajama Rakek in Planina neznanci z mino na električni stik pognali v zrak približno 50 cm, tira ki teče vzporedno s tirom po katerem je vozil vlak v Ljubljano.«⁴⁷

Na tem delu železniške proge je bilo v tem času več akcij:

6. septembra je bil med Rakekom in Postojno pretrgan brzozavni vod;⁴⁸

pri uvoznem signalu pred Rakekom sta bili 7. 9. minirani obe tirnici;⁴⁹

9. 9. je bil med Rakekom in Postojno pretrgan čuvajniški vod. Direktni telefonski vod za Trst je moten vsak dan;⁵⁰

7. septembra 1941 pa so med Planino in Rakekom pri kilometru 616,062 bile odvite tračnice na enem tiru. Moral je biti uveden enotni promet.⁵¹

Nekatere od navedenih akcij so izvršile patrole Borovniške čete, ki sta jih komandir Mirko in komisar Žan pošiljala delat sabotaže na železnico. Nekatere pa so izvršili dobro organizirani in aktivni člani partije in SKOJ iz Rakeka. Ker so si posamezne akcije precej podobne in so se zgodile v istem časovnem razdobju, je danes težko točno razčleniti, katero akcijo je kdo izvršil.

NOVE ZVEZE, NOVI BORCI — V SESTAV KRIMSKEGA BATALJONA

S premestitvijo čete na območje nad Kožljekom v septembru je nastala tudi potreba po povezavi z novim zaledjem, to je z organizacijami OF, ki so nastajale na tem terenu. Nastale so nove javke in zveze kot v Krojčevi hiši na Kožljeku⁵² pa pri Toplaku na Bezuljaku kjer so delovali brata Alojz in Anton Popek, pozneje znana partizana Vandek in Maks in njune sestre. Te javke so delovale kot zveza čete z organizacijami v Cerknici in na Rakeku.⁵³ Zbiranje hrane, orožja in sanitetnega materiala za partizane se je začelo tudi na tem območju, kar je še bolj aktiviralo pristaše partije, SKOJ in OF.

Zveze in kontakti pa so šli tudi do drugih vasi in posameznih hiš tega dela Notranjske. Odporniško gibanje je že bilo precej razvejano, saj sta tu delovala ilegalca Janez Hribar in Dušan Majcen že od junija meseca. Tudi delovanje Naceta Voljčca-Frica je dospevalo do teh vasi, ko je na Loško-Bloškem območju organiziral partijo in OF.⁵⁴

V tem času se je razvila javka za zvezo z Borovnico, njeno okolico in z Ljubljano na Petelinovi žagi. Tone Zalar-Žan je kmalu po prihodu v četo vzpostavil stik z Francem Petelinom, ki je imel žago na zelo ugodni legi nad Brezovico. Ko je četa postavila novo taborišče nad Kožlješkim logom, se je ta zveza razvila in postala izhodiščna baza za četo, oziroma za njene zveze, preskrbo s hrano in z orožjem, kakor tudi za prihod novih borcev. Pozneje se je tu, včasih po več dni zadrževal kak bolan partizan. Petelinu so pokazali taborišče in ga seznanili z znaki sporazumevanja s stražo, da bi lahko prispel do njih v nujnih primerih, izven dogovorjene stalne javke na žagi. Tu so se javljali novi partizani, ki so prihajali iz Ljubljane. Kurirji in aktivisti, ki so prihajali ali pa odhajali iz čete, so navadno šli preko te zveze. Ta baza je delovala ves čas obstoja borovniške čete, pa potem v decembru za časa Kožlješke čete in tudi prve mesece leta 1942, ko je na tem delu Notranjske nastal in deloval Šerčerjev bataljon. Javko so izdali 7. aprila 1942, izdajalci bivši partizani Franc Rozman, Branko Polanjo-Šinter in Anton Purkat-Peter.⁵⁵

Zveza se je dobila kot do tedaj pri Kavčičevih in Koroščevih na Dolu.⁵⁶ Javka za zvezo z aktivisti z Brega in iz Pakega se je razvila v Peklu.⁵⁷ Bistra je še vedno imela svojo redno zvezo in javko pri Merlakovih; pa tudi v Verdu se je dobila zveza s četo.

Kontakt z logaško organizacijo OF ki je vzpostavljen kmalu ob nastanku čete, se je tudi dalje razvijal. Ta zveza je bila obnovljena in je redno delovala tudi pozneje za časa »Kožlješke republike«. Takrat so po tej zvezi hrano vozili celo z vozovi v smeri Kožljeka.⁵⁸

Ko je Izvršni odbor OF v septembru 1941 razglasil prvo partizansko mobilizacijo, so v četo začeli prihajati novi borci iz okoliških krajev in pa iz Ljubljane. Novinci iz Ljubljane so večinoma rabili javko v Borovnici. Posamezniki pa so prišli tudi preko Mokrske čete in pozneje iz šolskega taborišča v Zali.

Preko omenjenih, že uhojenih zvez so v septembru in v prvi polovici oktobra prišli novi partizani Alojz Kralj iz Nove vasi pri Logatcu, Ivan Babšek iz Dola pri Borovnici, Edo Rozman iz Borovnice, Franc Grom s Stare Vrhnik. V tem času se je četi priključil tudi Anton Purkat-Peter iz Gornjih Otav. Večja skupina iz Ljubljane je po nekih podatkih prispela z najetim tovornim avtomobilom iz Ljubljane v Borovnico, tu 6. oktobra zvečer dobila zvezo in odšla v taborišče pri Koželjku.⁵⁹ Iz Ljubljane so prišli Branko Polanjo-Šinter, Josipina Pencelj-Joža, Jože Dohlar, ki je že v Ljubljani deloval v udarnih skupinah, pa Franc Slapar iz Domžal, neki Karel iz Gorenjske in še »Jure«, »Jovo« in verjetno še kdo. Franc Pokovec-Poki je prispel iz šolskega taborišča na Krimu. Iz Brezovice pri Borovnici pa je prišel tudi pohajkovelec Jože Petrovič. Sprejeli so ga in mu dali možnost, da se izkaže. Po štirinajstih dnevih pa je v četi pokradel neke stvari in pobegnil. Izdal je Italijanom javko pri Francu Petelinu. Glede na odlok SNOO o zaščiti slovenskega naroda je bil obsojen na smrt.⁶⁰

Pred akcijo na Bezuljak je četa štela 22 borcev.⁶¹ Seveda je treba pri ocenjevanju uspeha te mobilizacije in povečanja števil partizanskih vrst imeti pred očmi načrtni razvoj vstaje in kadrovske politiko partije, ki je razvidna iz članka Toneta Tomšiča v »Delu« konec avgusta leta 1941, kjer med drugim pravi: »V zvezi z razporejanjem kadrov je danes zlasti vidna nevarnost, da bi nekatere partijske organizacije ves ali najboljši partijski kader poslale v partizane. To se ne sme zgoditi. Ne sme se dopustiti, da bi delovne množice v tovmah, vaseh in mestih ostale brez vodstva partije...«⁶² Kidrič pa o tem v poročilu CK KPS novembra 1941 za CK KPJ pravi: »Po drugi plati pa je pri nas v Sloveniji dobro politično delo neobhodno potrebno in je predpogoj za uspešnost istočasne oborožene akcije. To se je pokazalo (tam), kjer so naši oddelki prišli v zagato, ker zaradi nezadostnega političnega dela med prebivalstvom niso imeli masovne podpore. Obratno pa tiste vasi, kjer je delo OF dobro tudi partizane podpirajo...«⁶³

V septembru leta 1941 so na območju Vrhnika — Logatec — Stari trg pri Ložu — Velike Lašče — Pijava gorica — Ljubljansko barje — nastale nove čete, tako da imamo poleg Borovniške še Loško, Robsko, Presersko, Ribniško in Šolsko četo v lški. Od navedenih partizanskih enot je Glavno poveljstvo konec septembra ali pa v začetku oktobra ustanovilo Krinski partizanski bataljon.⁶⁴ Borovniška četa se je operativno vključila v bataljon, ni pa menjala svojega taborišča pri Koželjku. Tu je precej samostojno nadaljevala svoje de-

lovanje in se povezovala z organizacijami na terenu. Komandir Mirko Bračič in komisar Tone Zalar-Žan sta skrbela za zvezo s štabom bataljona, ki je bil v Zali. Poveljstvo bataljona so tvorili Jernej Gašperšič iz Zadvara pri Ljubljani, član KPS od leta 1937 kot komandant bataljona, komisar bataljona Dušan Pirjevec-Ahac, Dušan Majcen-Nedeljko pa je bil namestnik komandanta bataljona. Ves bataljon, imenovan tudi »Tretji partizanski bataljon«, je v oktobru 1941 štel okoli 150 moških, ki so bili razporejeni po navedenih četah. Te so delovale na širokem območju od Ljubljane do Loške doline in Velikih Lašč.⁶⁵

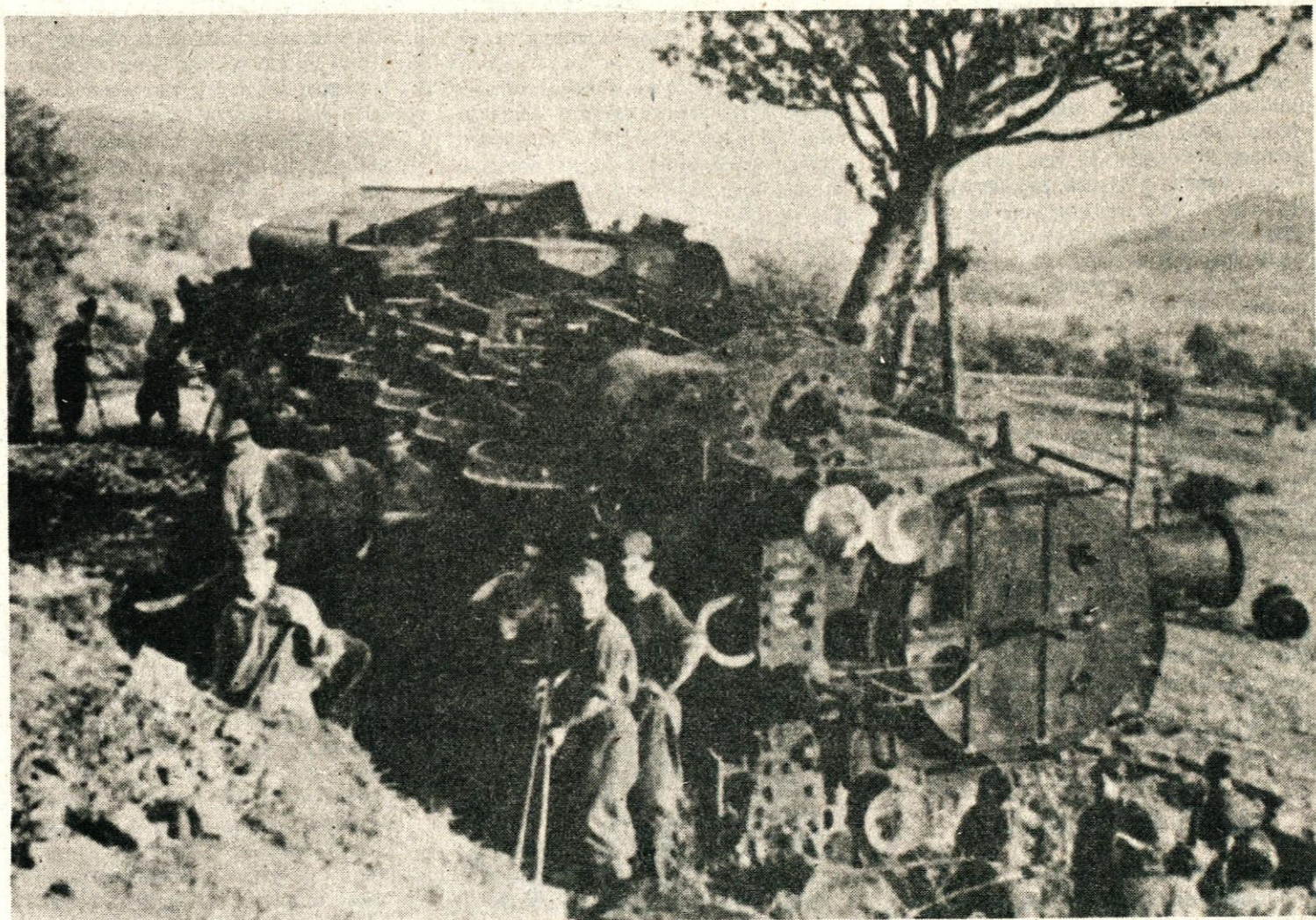
AKCIJA OB OTVORITVI LJUBLJANSKEGA VELESEJMA

Med tem ko se je četa organizacijsko povezovala z novonastalim partizanskim bataljonom in s svojim zaledjem, je pripravljala nove akcije na železniški progi Ljubljana—Trst.

Velik politični odmev je imela akcija na vlak 4. oktobra 1941. pred otvoritvijo Ljubljanskega velesejma. Okupator je že od konca junija pa ves čas do oktobra pripravljaval v Ljubljani veliko velesejemsko prireditve. Z okrožnicami in dopisi okrajnim glavarstvom je Graziolli želel poleg številnih italijanskih podjetij na velesejmu prikazati obširno razstavo, ki naj bi obsegala vse glavne panoge in metijske proizvodnje v »Ljubljanski pokrajini«. Načrtovali so obširen obisk iz Pokrajine, kakor tudi iz Italije. »Vsa velesejemska prireditve, prirejena v znamenju »veličine liktorskega fašija«, bo prekašala vse dosedanje prireditve, ne samo po raznolikosti in mnogoštevilčnosti razstavljenega blaga in velikega števila obiskovalcev, temveč tudi v znamenju uspešnega in plodnega gospodarstva dela italijanske Slovenije« — so pisali slovenski kolaboracionistični časopisi. Velesejmu so okupatorji in njihovi pomagači dajali veliki politični propagandni pomen, kar je razvidno tudi iz dejstva, da je velesejem odprl zastopnik fašistične vlade, korporacijski minister Ricci.

Da bi pokazala kaj o tem velesejmu mislijo zavedni Slovenci je OF pozvala na bojkot te prireditve. Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet pa je pripravilo resnejši opomin okupatorskim prirediteljem. Del te naloge je dobila Borovniška četa. Obvestila so kazala, da se bodo v noči od 4. na 5. oktober peljali na otvoritev velesejma nekateri vidni fašistični funkcionarji in odločeno je bilo da se ta vlak napade.⁶⁶

Iz Ljubljane so pravočasno dobili aparat za vžig, žice in električne vžigalnike za miniranje. O tem je Srečko Čerin-Cveto iz Borovnice povedal, da je v Ljubljani dobil od Popita dva nahrbtnika navedenega materiala, ga prenesel v Borovnico in preko javke pri Kavčičevih sta prišla do partizanov Borovniške čete.⁶⁷

Rezultat akcije Borovniške čete 4. oktobra 1941 na progi Planina—Rakek.

Kako so akcijo izpeljali pa najbolje pove Tone Vidmar-Luka, ki pravi: »Akcijo smo izvedli 4. oktobra 1941 narodni heroj Mirko Bračič, Janez Turk iz Verda in jaz. Že prej smo bili obveščeni, da bo tega dne nekaj pred eno uro ponoči pripeljal tovorni vlak. Iz Vrhniko smo dobili trotil v kockah, iz Ljubljane pa strojček za električni vžig. Z rokami smo skopali pod tračnicami jami, položili vanje razstrelivo in speljali izolirani kabel kakih pedeset metrov proč v grmovje. Komaj sto metrov od kraja, kjer smo minirali progo, je bila v šotorih nastanjena manjša italijanska vojaška enota. Bračič mi je ukazal, naj poiščem primerno mesto, od koder bom videl vlak in naj mu dam z roko znak, ko bo lokomotiva tri metre pred mino. Noč je bila jasna in mesec je svetil. Vse je šlo po načrtu. Vlak je pripeljal, jaz sem zamahnil z roko, Bračič je sprožil — lokomotiva je iztirila, za njo pa še vagoni. Skoraj na nas je padalo kamenje s proge. Naglo smo odšli, jaz pa sem za slovo še spustil rafal po Italijanih v šotorih. Italijani sploh niso odgovorili. Šele čez dobro uro, ko smo bili že daleč v gozdu, so začeli v gozd pri progi streljati italijanski topovi iz Rakeka. Streljali so tudi naslednjega dne.«⁶⁸ Pozneje pa je Luka dodal še tole: »Na akcijo smo res šli samo mi trije. Bračič je nosil štapine in mehanizem za eksplozijo, Janez Turk-Pavle, je ves čas klel ker je

bil obložen z eksplozivom, jaz pa sem imel mitraljez »zbrojovko« in 10 okvirjev. Bračič je odločil, da gremo sami, ker sta se pred tem že dve akciji ponesrečili. Ona, ko smo hoteli prve dni septembra napasti vlak in ga spustiti na borovniški viadukt in pa pozneje, ko je bil miniran napačni tir vlak pa je vozil mimo. Bračič ni omenjal ostalim v četi, kam gre v patroljo; odšli smo mimo hriba Srnjak nad Rakekom do proge in izvršili akcijo, kot sem že opisal.«⁶⁹

Slovenski poročevalec št. 20 z dne 10. 11. 1941 pa je zapisal da so v noči od 4. na 5. oktober borci Borovniške čete Krimskega bataljona minirali progo med postajami Planina—Rakek. Prevrnili so lokomotivo in poškodovali 8 vagonov. Proga je bila od treh zjutraj pa do petih popoldne neuporabna. Nato so sicer Italijani en tir popravili toda drugi tir je moral ostati zaprt za promet še teden dni. Po uradnem poročilu železniške uprave pa je »eksplozirala na progi Planina—Rakek pri KM 615,4 peklenski stroj. Vlak se je prevrnil, 12 vagonov je iztirilo, proga je bila močno poškodovana. Ocenjena škoda: 586.000 lir.« Dne 6. oktobra zvečer pa sta kljub močni, skoraj neprodušni zastraženosti ljubljanskega velesejma pred pragom velesejmskega vhoda eksplozirali dve mini.

Po tem datumu skoraj ni bilo več Slovenca, ki bi še obiskal velesejem. O po-

lomu velesejma je moral Grazioli med 6. in 8. oktobrom poročati Mussoliniju v Rimu.⁷⁰

PRVA ITALIJANSKA HAJKA

Italijanske okupacijske sile so zaradi vse močnejših, pogostejših in vse bolj smelih akcij ne samo Borovniške nego vseh čet Krimskega bataljona začele 6. oktobra 1941 večjo ofenzivo proti partizanom v Ljubljanski pokrajini, ki je trajala vse do 29. oktobra 1941. Ta ofenziva je bila istočasno kot nemška ofenziva v Srbiji na Uzičko republiko. Italijanske okupacijske sile generala Robottija so menile da je glavnina partizanskih enot koncentrirana v predelih Krma, Kremence in Mokrc. Ofenzivo so začeli z zavzetjem vasi Škrilje in Golo: a 7. oktobra so prehajkali sektor Mokerc in Malinjek. Te sovražnikove sile so se spopadle s partizani šele 14. oktobra v Zali, kjer so zaradi izdajstva napadli šolsko taborišče.⁷¹

V času ko so okupatorske enote divizije »Grenatieri di Sardegna« izvajale ofenzivo širšega obsega na območju Mokrc in Krma, so manjše enote z nekaj karabinjerjev in policije izvršile krajšo hajko na obronke Ljubljanskega vrha. Po poročilih,

ki so jih dobili od nekih gozdarjev in najbrže tudi iz drugih virov na Vrhniki, je kvestor Messana zaključil, da se skupina partizanov, ki vrši akcije na železniški progi Borovnica—Postojna, zadržuje na območju Ljubljanskega vrha. Iz zaporov v Šempetrski kasarni je vzel aretiranca Franca Pasetto z Vrhnike, za katerega je resno sumil, da je bil v partizanih ali da je vsaj bil povezan z njimi, čeprav ta ni priznaval. Napravil je načrt, da ga končno zloži na terenu in priznanje izkoristi tako na mestu samem.

Kakih 8—10 kamionov vojakov, skupina karabinjerjev in nekaj policije je peljalo s seboj uklenjena zapornika. Po cesti Verd—železniška postaja Verd—Pokojišče so prišli do mesta ki se imenuje Češnjica. Tu so se ustavili in preiskali teren ob cesti in ker niso našli sledov za partizani, so začeli s pritiskom na zapornika — »kje so partizani«. Najprej so ga dobro pretepli in ker ni bilo rezultata, so fingirali streljanje. Moral si je izkopati grob, potem so ga privezali za drevo in postavili pred njega skupino karabinjerjev z naperjenimi puškami za streljanje. Ker ni bilo rezultata, so mu na koncu pripeljali še nekaj klofut in vsa kamarila se je vrnila v Ljubljano.⁷²

NAPAD NA BEZULJAK

Med tem ko so okupatorske enote izvajale svojo ofenzivo na območju Mokrca, Krma in Ljubljanskega vrha, se je Krmski bataljon zavzeto pripravil za širše ofenzivne operacije. Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet je v smislu Kardelevih navodil ukazalo Krmskem bataljonu, naj prične izvajati ofenzivne akcije večjega obsega. Kardelj je namreč v članku »V partizane«, ki je bil objavljen v »Delu« št. 3, septembra 1941, opozoril na glavne naloge časa in sicer da se morajo tudi na območju ki ga okupirajo Italijani okrepiti partizanske akcije, ker je zaostajanje take akcije na tem območju izredno škodljivo. Če jih ni se širi kapitulantska in špekulantska ideja politikantov, da je za oboroženo akcijo »še prezgodaj«. Udariti je treba po živi sovražnikovi sili.⁷³

V smislu teh navodil in ukaza Glavnega poveljstva je štab Krmskega bataljona s komandirji in komisariji čet premislil možnosti akcij, ki bi tudi uspele. Najprej je načrtovano, naj bi se napadla italijanska posadka, ki je varovala skladišče eksploziva na Klancih. Akcijo naj bi izvedla Loška četa, ki je tedaj taborila v Smrekovcih pod Racno goro. Akcije niso izvedli. Načrtovano je tudi direktno rušenje borovniškega viadukta, pri katerem naj bi sodeloval ves bataljon. Tudi te akcije niso izvedli, ker so bile italijanske posadke okrog viadukta premočne, da bi akcija bila zanesljivo uspešna. Vodstvo bataljona in čet se je na predlog Okrožnega komiteja KPS odločilo za akcijo, ki mora uspeli v vojaškem in političnem pogledu. Odločeno je, da se na-

pade italijanska posadka v Ložu in italijanska posadka in skladišče streliva v vasi Bezuljak.

Bataljon se je notranje reorganiziral in prilagodil načrtovanim akcijam. Združil je vse čete, razen borovniške, v polbataljon in za komandnata postavil Ljubo Šerčerja, za političnega komisarja Anteja Novaka, član okrožnega komiteja KPS Janez Hribar pa je bil odgovoren za vse priprave na terenu Loža. Polbataljon je dobil nalogo da napade italijansko posadko v Ložu.⁷⁴

ANDREJ VERBIČ-KOSTJA, predvojni skojevec z Vrhnike, borec Borovniške čete.

Drugi del bataljona, oziroma Borovniška četa pa je dobila nalogo da napade Bezuljak, kjer je bila postojanka sovražnikove 112 inženierske delavske čete 14. delavske skupine.⁷⁵

Kako je potekal napad Borovniške čete na Bezuljak, ki je začel 20. oktobra 1941. ob 2.15 uri, pa najbolje opisuje Tone Vidmar-Luka:

»Ljubo Šerčer je pripravil napad na italijansko posadko v Ložu. Naša četa pa je po načrtu, ki ga je napravil komandir Mirko Bračič, morala napasti sovražno posadko v Bezuljaku pri Cerknici ter zažgati skladišče municije. Za to akcijo smo se temeljito pripravljali. Mirko nas je učil,

⁷² Razni viri in razprave različno obravnavajo vprašanje kako je bataljon podeljen. Daki navaja da sta v napadu na Bezuljak sodelovali Borovniška in Šolska četa. Klanjšek in Hribnik navajata da sta na Bezuljaku bili Borovniška in Preserska četa. Tone Vidmar-Luka, ki je sodeloval pri napadu, in zgodovinarji Mikuz in Avsec pa navajajo da je na Bezuljaku bila Borovniška četa sama. Preserska četa najbrž ni bila tam, saj je komandir te čete Gorenjec-Minjin pri napadu na Lož držal zasedo proti Staremu trgu in napadel prihajajoči kamion (po viru Dušana Majcna-Nedeljka), a pozneje bil z delom čete pri umiku polbataljona v drugem delu italijanske ofenzive ujet. (Vir Daki). Komisar preserske čete Iztok Žagar pa je med prvimi po vojni opisal napad na Lož. Zato je verjetnejše da je na Bezuljaku bila borovniška četa sama.

kako se napadajo postojanke, utrejene hiše, bunkerji in kako se vodi borba v vasi.

Isti večer, ko je Ljubo Šerčer s svojo vojsko napadel Lož, to je 19. oktobra 1941, je naša četa nekoliko ur kasneje napadla Bezuljak. Podrobne informacije glede sovražnika v vasi sta nam dala domačina brata Vandek in Maks. Bila sta naša vodilca. Pripeljala sta nas v vas, ne da bi nas kdo opazil, kljub temu da so bili fašisti alarmirani zaradi napada na Lož in so bili pripravljeni. Italijani nas niso pričakovali. Vsi so spali. Postavili so samo stražarje in patrole po vasi. Razdelili smo se po grupah: po dva, po trije. Vsaka grupa je imela svojo nalogo: približati se hiši, kjer spe Italijani ter ob prvem strelu v vasi nametati bombe skozi okna, vdreti v hišo in pobrati orožje. Glavni namen te akcije je bil uničiti municijski magacin. Nadenj se je odpravil sam komandir s petimi tovariši. Skladišče je bilo v gasilskem domu. Pred vrati gasilskega doma je stal stražar. Treba ga je bilo spraviti s poti. Tovariš Karel se mu je približal in navalil nanj z nožem. Stražar je začel strahovito rjoveti, da ga je bilo slišati pol ure daleč. Počil je prvi strel, borba se je pričela. Sovražna patrola, ki se je kretala po vasi, je pričela streljati ter hitela napadenemu stražarju na pomoč. Naš mitraljez jih ni pustil blizu. Obenem smo metali bombe skozi okna na Italijane, ki so spali po hišah, tako da nobeden ni mogel na pomoč napadenemu skladišču. Naši so že prodrli v gasilski dom. V njem so bili še trije vojaki, ki pa so se od strahu sesedli.

V skladišču je bilo okrog 1500 kg eksploziva, katerega so uporabljali za razstreljevanje vojaških objektov na stari utrjeni liniji:

Jaz sem bil v tej akciji mitraljezec. Dobil sem nalogo napasti z dvema tovarišema hišo, v kateri je bilo 12 sovražnih vojakov. Vandek nas je pripeljal prav pred hišo in pokazal, skozi katera okna naj vržemo bombe. Ko je počil prvi strel v vasi, smo vrgli vsak po eno bombo, potem pa vdrli skozi vrata v sobo. Bombe so dobro opravile. Ležalo je vse navkriž. Eni na posteljah, drugi po tleh. Prižgali smo luč. Tu in tam je še kdo dihal. Hitro smo pobrali opremo in puške. Komandir je že dal s piščalko znak za umik iz vasi. Komaj pridemo na zborna mesto, ki je bilo kakih 200 m od prve hiše, ko nam silna eksplozija naznani, da je akcija uspela. Magacin je miniral Mirko. Eksploziva smo odnesli, kolikor je bilo mogoče, vse ostalo pa je z gasilskim domom zletelo v zrak.

Napad je trajal vsega skupaj 15 minut. Sovražnik je imel poleg izgube municijskega skladišča še 32 mrtvih. Od naših ni bil nobeden niti mrtev niti ranjen.

Vrnili smo se v tabor. Postavili smo zasede in pričakovali Italijane. Prepričani smo bili, da nam bodo sledili in nas napadli v taboru. Dva dni smo jih čakali, a ni jih bilo od nikoder.⁷⁵

Tako o napadu pripoveduje Luka. Komandant okupatorskega XI. armadnega zbora general Robotti pa v svojem poročilu o napadu med drugim pravi: »... akcija

Borovniška četa je 20. oktobra 1941 napadla italijansko posadko v Bezuljaku. Posadko so obvladali in uničili skla-dišče streliva.

je bila skrbno pripravljena in komunistični uporniki so morali biti zelo številni, da so lahko napadli istočasno, ne da bi zgrešili: kapetana komandirja čete v njegovem stanovanju, komando čete, stanovanje podčasnikov, kuhinjo, stražo pri smodnišnici, dve manjši stanovanji za čete, v katerih je bilo razmeščenih v enem 10, v drugem 8 mož (dva odsotna). Možno je, da je ena sama skupina napadla prve tri objekte, ker so si blizu, toda glede na način, kako so komunisti akcijo izvršili, moramo sklepati, da je skupina štela okoli trideset komunistov...⁷⁶ Po lastnih virih so imeli Italijani pri akciji na Bezuljak 3 mrtve in 7 ranjenih. K sreči skladišče eksploziva ni bilo sredi vasi in se civilnemu prebivalstvu ni nič hudega zgodilo, ko so partizani skladišče vrgli v zrak.

Pri pripravi na akcijo so se dogovarjali z organizacijo OF v Borovnici glede možnosti, da pri tem sodeluje tudi narodna zaščita s tega terena, predvsem, da bi odnesli čimveč eksploziva.⁷⁷ Niso se dogovo-

rili, da se oni vključijo v samo akcijo.⁷⁷ Narodna zaščita iz Rakeka pa je ob napadu na Lož in Bezuljak slepilno obstreljevala nastanišča italijanske vojske, da bi sovražnika zmedla.⁷⁸

Aktivisti — partizani iz Bezuljaka, ki so sodelovali pri pripravi za napad na Bezuljak in tudi pri sami akciji — Anton Popek-Maks, Alojz Popek-Vandek in pa Ludvik Obreza so se iz vasi umaknili skupaj z borci Borovniške čete. Potem pa so odšli v ilegalo in se nekaj časa zadrževali pri Zalarjevih na Gori. Konec novembra oziroma decembra, ko so se na Kožljeku ponovno začeli zbirati partizani, so se jim oni priključili med prvimi.⁸¹

Kot je bilo že rečeno, je drugi del Krimskega bataljona, ki se je preformiral v polbataljon s komandantom Ljubom Šercerjem istočasno uspešno napadel posadko 156. baterije 17. artiljerijske divizije obmejne straže v Ložu. Komanda bataljona je tudi sodelovala pri napadu na Lož. Po akciji se je z zaplenjenim orožjem in s petimi ujetimi Italijani umikal preko Knežnjih njiv na Racho goro, od tod pa na Petelinov vrh in čez Loški potok in Bele vode v gozdarske kočice na Debelem vrhu, in tu jih je zajela italijanska ofenziva.

Novica o obeh napadih se je raznesla kot blisk in je zmedla tudi Robottijevo nadaljevanje ofenzive v Iški. Ko je 21. oktobra zvečer dobil opozorilo ljubljanskega

kvestorja, da se je v okolici Loškega potoka pojavilo okrog 100 partizanov, je opustil prejšnji načrt ofenzive. Računajoč, da so vsi partizani, ki so izvršili napad na Lož in Bezuljak nekje v okolici Loškega potoka, je naredil veliki obkoljevalni načrt. Med tem je zapadel visok snež, kar je prizadelo partizane na tem območju. Začela se je težka bitka, v kateri je polbataljon utrpel težke izgube. Konec oktobra je od polbataljona ostalo le še 19 partizanov. Prebili so se preko Jelenovega žleba in Travnne gore in zaradi izčrpanosti sklenili zakopati orožje in spustili so se v dveh skupinah v dolino Ribnice in Sodražice in se — kar je bilo takrat še mogoče — odpeljali z vlakom v Ljubljano.⁸²

Predel Kožljeka je ostal izven območja italijanske ofenzive, tako da je, kot pravi Luka, Borovniška četa dva dni po napadu na Bezuljak zamažala čakala Italijane v zasledah pri Otavah.

Tiste dni je zapadel zgodnji in precej visok snež, ki je četi podri šotore. Niso se mogli več zadrževati na območju nad izvirrom Prušnice. Odšli so na kožlješko žago, ki ni bila daleč od dotedanjega taborišča, in tu so taborili skoraj teden dni.

V tem času so spet prišli novi tovariši v četo, in sicer Ivan Šušteršič z Brezovice nad Borovnico, Stane Turšič iz Borovnice, Stanko Lukančič in Rudolf Mikšič iz Logatca.

⁷⁶ Eksploziv, ki je bil zasežen pri akciji na Bezuljak, je bil shranjen v gozdovih pri Kožljeku in ga je zadnje dni novembra skupina partizanov, ki so se začeli zbirati na Kožljeku (Vandek, Maks, Bavec in drugi), prenesla nad Brezovico.⁷⁹

⁷⁷ Tu je bil eksploziv skrit v Debevčkovem kozolcu v senu. En del sta ga odnesla Franc Petelin in Anton Cerk na Majaronovo žago v Borovnici, od tam pa so ga odnesli v Bistvo. Pri pripravi in v akciji so sodelovali še neki aktivisti iz Bezuljaka (brata Švigelj).⁸¹

Možno je, da je prišel še kdo, ali do sedaj o tem ni podatkov.⁸³

PREMIK PROTI DOLENJSKI — UDAREC NA OSREDKU

Jeseni leta 1941 naj bi po zamisli Glavnega poveljstva skoncentrirali vse partizanske sile iz Štajerske in Kranjske (Ljubljanske pokrajine) na območju Zasavja, kjer so Nemci začeli izseljevati Slovence. Na izselitvenem pasu naj bi se zbrale sile dvanajstih partizanskih čet, katerim bi se priključila še narodna zaščita iz obmejnih krajev, kar bi predstavljalo jedro širše vstaje. Čete naj bi se zbrale do 1. novembra 1941. Mnoge čete niso uspele dospeti na zbirno mesto. S partizani, ki so se zbrali, je izveden napad na Bučko. Iz teh enot je pozneje nastal 2. štajerski bataljon.⁸⁴

Borovniška četa, ki je izgubila zvezo s komando Krimskega bataljona, ki je medtem bojeval težke boje na umiku z akcije na Lož, je dobila po partijski liniji preko terena nalogo, naj krene proti Dolenjski, kjer bi se blizu Mokronoga morala priključiti Dolenjskemu bataljonu in bi sodelovala v koncentrični akciji na izselitvenem območju v Zasavju. Četa se je 28. oktobra 1941 odpravila na pot preko Sv. Vida (sedaj Žilice) in se okrog polnoči ustavila v vasi Osredku. Borci so bili utrujeni, saj jih je pri maršu oviral novozapadli sneg, ki ga je bilo okrog 30 cm. Na prvem kozolcu v vasi je četa prespala noč.⁸⁵

Četa je iz relativno mirnega območja Kožljeka, kjer je bila naslonjena na široko organizirano zaledje Borovnice, Vrhnike, Logatca, Rakeka, Cerknice in Bloške planote, prešla na novo območje brez zaledja. Ta teren je že bil zasežen z italijansko ofenzivo, pa so se razmere zelo spremenile. Četa se je začela prilagajati razmeram vojne enote na pohodu, vendar pa do vseh dejavnikov svojega zavarovanja najbrže ni bila dovolj pozorna. Prišlo je do izdajstva in do težkega udarca za četo. O tem Tone Vidmar-Luka piše:

»Bilo je 29. oktobra 1941. Zjutraj smo se vsi tresli od mraza. Razšli smo se po hišah, po 2—3 v hišo, kjer smo se ogreli in najedli. Da bi se nas ljudje preveč ne bali, smo raje pustili orožje v kozolcu pod stražo. Orožje smo pustili na lojtrskem vozu, pokritem s slamo, a ljudem v vasi smo se prikazali kot gozdni delavci, ki so se prišli v vas malo pogret. Jaz svojega mitraljeza nisem dal na voz. Komandir Mirko Bračič in komisar Tone Zalar-Žan sta odšla v Zalo, kjer so s tamkajšnjimi partizani pripravljali načrt za skupno akcijo na preserski most. Jaz sem bil kuhar. Pri sebi sem imel tudi svoj mitraljez. Okoli 11. ure dopoldne so Italijani napadli. Stražar jih zaradi goste megle ni pravočasno opazil in kakor da bi bilo zakleto, so najprej zasedli kozolec, kjer smo imeli spravljeno orožje. Jaz sem ravno kupal 4 klobase za četo, pri meni pa je bil Tone Vidmar-Mačkov, ko je zaropotalo. Tonetu sem rekel: »Le mene

se držil!« Bil je namreč malo boječ v borbi. Tekla sva mimo hiš, jaz pa sem ščitil z mitraljezom; ali Toneta je tu med hišami zadelo in je tu tudi ostal. Menim, da Italijani orožja niso dobili, ker je kozolec z orožjem vred zgorel. Tam so ostali trije puškomitraljezi in 18 pušk. Ker se brez orožja nismo mogli spustiti v boj, smo se umaknili nekateri proti lški, drugi proti Zali. Vse orožje — razen mojega mitraljeza — so potem Italijani našli zgoreno. Pri umiku iz vasi je padlo 6 tovarišev.

JANEZ TURK-PAVLE ŠUŠTERŠIČ,
predvojni skojevac z Verda pri Vrhniki, borec Borovniške čete. Padel
14. novembra 1943.

Naš komandir Bračič nam je hitel na pomoč s partizani iz Zale. Prišel je žal prepozno, ker so med tem Italijani Osredku že požgali in se umaknili. Pogorelo je 8 poslopij. Skupno s partizani iz Zale smo se po tej katastrofi umaknili na Krim. Še isto noč smo odšli vsi skupaj preko Rakitne v naše prejšnje taborišče na Kožljeku.⁸⁶

Iz italijanskih poročil se vidi, da je četa bila izdana takoj po prihodu na to območje. Italijani so imeli dovolj časa akcijo pripraviti in so poslali 6. četo 1. grenadirskega polka divizije »Grenatieri di Sardegna«, ki je že poprej operirala na tem območju in ga poznala. Že ponoči se je odpeljala z motornimi vozili v bližino Osredka in poslala izvodnico, ki je potrdila prisotnost partizanov v vasi. Pri napadu na četo je sodeloval tudi sovražnikov mitralješki vod s položajem na Ustju in drugi vod na položaju v Krvavi peči. Tudi po njihovih poročilih je padlo 6 partizanov in ujeta je ena partizanka. Italijani pa so imeli enega ranjenega.⁸⁷

Pri udarcu na Osredku so padli:

1. Anton Vidmar-Mačkov iz Verda pri Vrhniki, partizan od 13. julija 1941.
2. Ivan Šušteršič, iz Brezovice pri Borovnici, partizan od 22. oktobra 1941.

3. Alojz Kralj iz Dolenjega Logatca, partizan od oktobra 1941.

4. Miha Strnad, partizan od 14. avgusta 1941.

5. Neznani partizan

6. Neznani partizan

Ujeta pa je prva notranjska partizanka Pencelj Josipina-Joža.

Padle partizane so Italijani prepeljali v Cerknico, od tod pa v Ljubljano zaradi obdukcije in identifikacije; pokopali pa so jih 7. novembra 1941 na pokopališču na Žalah.⁸⁸

Ko se je Borovniška četa 30. oktobra 1941 spet znašla v svojem taborišču na Kožljeku, brez orožja, v težkih zimskih razmerah, sta komandir Mirko Bračič in komisar Tone Zalar-Žan v sporazumu z ostalimi borci odločila, da se četa začasno razide. Ljubljancani so večinoma odšli v Ljubljano in se tam vključili v gibanje, ki je bilo tedaj zelo razvejano in organizirano in tu dalje delovali kot ilegalci. Druge skupine in posamezniki so se vrnili v Logatec, na Vrhniko in v Borovnico. Skupina v sestavi Tone Vidmar-Luka, Ivan Babšek, Edo Rozman, Janez Turk-Pavle in še nekdo iz Ljubljane so se kot ilegalci priključili bistrškim aktivistom OF. Na graščinskem hlevu so si globoko v senu napravili bunker, kjer je bilo prostora za deset ljudi. Hrano jim je nosil Tone Gradišnik-Janoš. Janez Turk-Pavle se je oddvojil in skupaj z Jožetom Merlakom-Milanom, odšel v ilegalo v Logatec.⁸⁹

Tone Zalar-Žan se je zadrževal skupaj s še nekimi tovariši v bunkerju na Trebevniku nad Borovnico. Stanko Lukančič je odšel v ilegalo domov v Logatec, a Stane Turšič se je vrnil domov in tu nadaljeval z delom za OF, ker še ni bil kompromitiran.

Umik partizanov Borovniške čete iz zasneneženih gozdov pod okrilje terenskih organizacij OF ni imel negativnega vpliva na razvoj gibanja na območju tega dela Notranjske. Na Osredku je bila izgubljena samo ena bitka, po njej je bil umik pred novo ofenzivo. To je bilo možno zaradi preudarjene politike CK KPS in IO OF in konkretnega dela njenih aktivistov na terenu, zaradi skladnega razvoja partije in množične OF na terenu in partizanstva kot oborožene vojske OF. Zato se je tudi zgodilo, da je tisti dan — 29. oktobra 1941. — ko je Borovniška četa pretrpela težak udarec na Osredku, Ljubljana demonstrativno, ponosno in enotno praznovala slovenski narodni praznik osvoboditve izpod avstro-ogrskega jarma, tako da je med 7. in 8. uro zvečer v Ljubljani vladala tišina in molk, nikogar na ulici, v kinu, niti v javnem lokalu.

Po umiku ostanka polbataljona Krimskega bataljona v Ljubljano in po razidu Borovniške čete se je v »Ljubljanski pokrajini« nahajala samo Samotorska četa, tj. skupina Rašiške čete, ki se je povlekla z Gorenjskega na to območje. Dejavnost partizanskih enot je bila v zastoju. V Ljubljani in tudi v ostalih delih »pokrajine« pa je bilo razvejano delovanje organizacije Osvobodilne fronte predvodene z okrep-

ljeno partijo. Množične demonstrativne akcije, akcije udarnih skupin in druge oblike upora, posebno v Ljubljani, so bile tako obsežne, da se opravičeno govori o OF kot državi v državi.

Tudi okupator in njegova policija je okrepil svoje napore, da bi odkril to podtalno organizacijo osvobodilnega gibanja, iz katere so se vedno znova porajale nove partizanske skupine in akcije. V Ljubljani in tudi na podeželju je okupator začel z masovnimi represalijami, aretacijami in deportacijami. Koristil je neke zajete partizane, ki so popustili pod pritiskom in začeli izdajati. Poslužil se je tudi italijanskih vojakov, ki so bili ujeti pri napadu na Lož, in z njimi pri uličnih racijah po ljubljanskih ulicah in pregledu jetnikov v ljubljanskih zaporih iskal partizane, ki so se povlekli v Ljubljano. Tako je padel Ljubo Šercer in še nekateri tovariši.

NAZAJ V PARTIZANE

Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet, centralni komite KPS in izvršni odbor OF so se zavedali, da bi takšno stanje lahko imelo hude posledice in da lahko samo okrepljena partizanska dejavnost izniči trenutne sovražnikove vojaške in policijske uspehe.⁹⁰

Da bi vzpodbudila partizansko ofenzivnost v tem delu slovenske dežele, sta glavno poveljstvo in CK sklenila izvesti ob pomoči partizanskih borcev ki so se umaknili z Gorenjskega v šolsko taborišče pri Samotorci, akcijo rušenja železniškega mostu pri Preserju, na progi Ljubljana—Trst.⁹¹

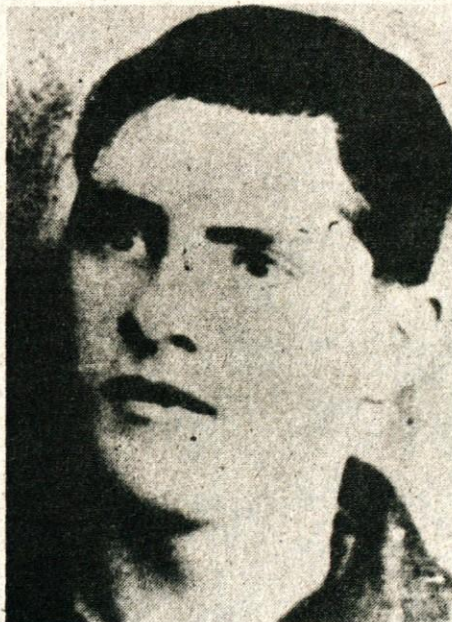
Ta akcija pa naj bi bila tudi znamenje za številno vrnitev v partizane vseh borcev nekdanjega krimskega bataljona in mobilizacijo novih, iz katerih naj bi se osnovala močna partizanska enota, ki bi se čez zimo vojaško in politično vsestransko pripravila in na spomlad postala jedro splošne vstaje v ljubljanski pokrajini. Ta stališča so v drugem delu novembra prenešana na teren ki ga opisujemo.

Glede na to, da taborišča Borovniške čete pri Kožljeku Italijani do tedaj niso odkrili, niti ni tega dela Notranjske zajela njihova oktoberska ofenziva, in ker je Borovniška četa na tem območju, kjer je nemoteno taborila od začetka septembra do konca oktobra, razvila pravi sistem zvez in javk z Borovnico, Vrhniko, Logatcem, Rakekom, Cerknico, z vasi na Bloški planoti in tudi z Ljubljano, je Glavno poveljstvo, poleg Samotorce odredilo Kožljek kot glavno zbirno mesto partizanov na Notranjskem.

Borci Borovniške čete, ki so bili v Bistri, so se zelo aktivno vključili v priprave in akcijo rušenja železniškega mostu čez Ljubljano pri Preserju, ki so jo izvedli 4. decembra 1941. Po končani akciji, ko se je Špacapanova četa umaknila nazaj v Do-

lomite, se borci Borovniške čete niso več vrnili na hleve bistriške graščine, temveč so krenili nazaj v svoj tabor na Kožljeku.⁹²

Staro taborišče Borovniške čete je bilo neprimerno za koncentracijo večjega števila partizanov, in še v zimskih razmerah. Zato so na oddaljenosti kakih 10 minut od starega taborišča (v »Turševih planinah«) postavili novo iz desk in materiala, ki se je nahajal na Kožljeških žagah. Postavili so ga partizani, ki so prvi prišli na to območje v začetku decembra 1941.⁹³

ALOJZ POPEK-VANDEK, narodni heroj iz Bezuljaka, borec Borovniške čete. Padel 1. februarja 1943.

Prve skupine so se v okolici Kožljeka začele zbirati že zadnje dni novembra, kot ona na Nandetovem kozolcu, kjer sta bila Alojz Popek-Vandek in Anton Popek-Maks, katerima se je z Rakeka priključil Anton Bavec-Cene in še nekateri tovariši.⁹⁴ 5. decembra je na Kožljek prispela skupina osmih partizanov, večina iz Borovniške čete, ki je sodelovala pri akciji na preserski most. V skupini so bili Tone Vidmar-Luka, Tone Gradišnik-Janoš, Jože Merlak-Milan, Janez Turk-Pavle, Edo Rozman in še nekateri tovariši iz Ljubljane.⁹⁵

Tu je bil od prvih dni decembra France Popit-Jokl, ki je kot instruktor CK in IO OF za Notranjsko na terenu pripravljaval in organiziral zbiranje partizanov. Po njego-

⁹⁰ Na območju Kožljeka je bilo leta 1941 in 1942 več partizanskih taborišč. Prvo taborišče Borovniške čete je bilo med Gredo in Suhim hribom na pol poti navzdol proti Kožleškemu logu. Drugo taborišče iste čete je bilo »Za Robom« nad izvirom Prušnice. Taborišče kožleške čete in potem Šercerjevega bataljona je bilo v predelu gozda ki se imenuje »Planince«, a del gozda je bil last Turševih (Hren) iz Brezovice. Ta taborišča so na območju nekdanje borovniške, sedaj vrhniške občine. Na mestu v Kožleškem logu, kjer je postavljeno obeležje je leta 1942 taborila Lukova — III. četa Šercerjevega bataljona. Poleg navedenih pa je v Vidvarjih še taborišče Pokojiškega voda iz leta 1942 ter taborišče Milanove čete.⁹³

vem nalogu je poklican na Kožljek Mlinar Ciril-Jože, ki je bil na Gori in Bogomil Gaberc-Huso, ki se je tudi že skrival. Jokel in Cene pa sta odšla po skupino, ki se je skrivala v Trebevniku nad Borovnico z Toneom Zalarjem-Žanom, Cvetom Močnikom-Florjanom in še nekimi tovariši.⁹⁶ Tedaj je v spremstvu nekega aktivista iz Borovnice prispel v novo taborišče tudi Stane Semič-Daki, ki ga je glavno poveljstvo določilo za komandirja nastajajoče čete. Tu je že našel kot komisarja Toneta Zalarja-Žana. 10. decembra je Janez Hribar pripeljal v taborišče skupino 13—15 tovarišev iz Brezovice pri Ljubljani in Notranjih gorah, med njimi Jožeta Jakomina-Crnega, Franca Avblja-Lojka, Zdravka Pebila-Abija, Albija Vojteha, Kušarja, Pezdirja in druge.⁹⁷ Nastala je četa ki jo danes imenujemo Kožlješka.

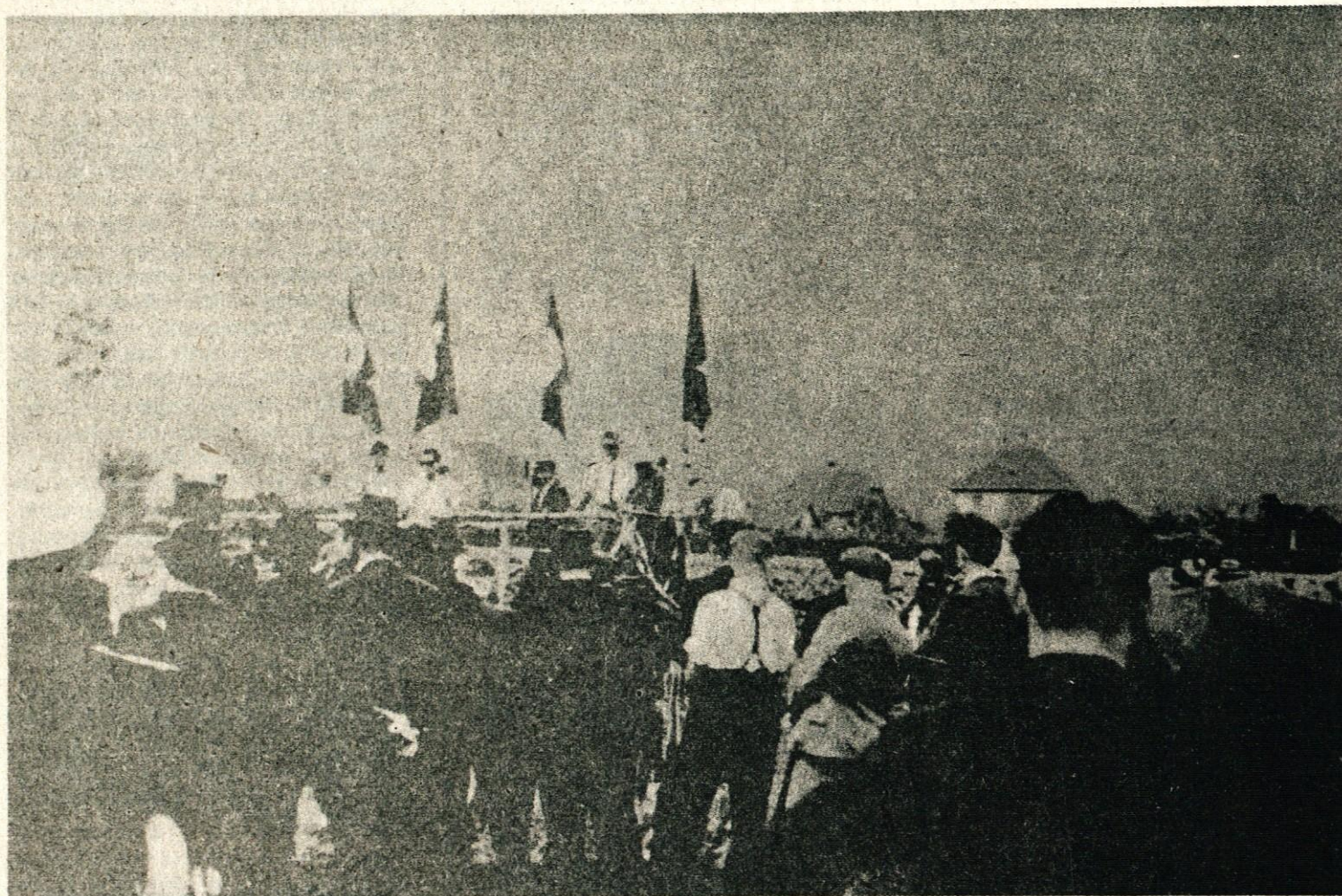
Iz tedanjega vrhniškega okrožja se je Kožlješki četi, oziroma nastajajočem bataljonu priključilo več kot 20 partizanov: Iz Vrhnike — France Popit-Jokl, Tone Vidmar-Luka, Janez Turk-Pavle, Ciril Mlinar-Jože, Avgust Merlak, Jože Merlak-Milan, Andrej Verbič; iz Borovnice — Tone Zalar-Žan, Tone Gradišnik-Janoš, Rok Veršnik, Franc Kržič, Pavle Mikuž-Bolte, Anton Cerk, Vinko Šušteršič, Ivan Greljo, Franc Pivk, Edo Rozman; iz Logatca: Zvone Kramar, Stanko Lukančič, Jerman Hilarij, Stane Podobnikar, Mikšič Rudolf — in verjetno še kdo.⁹⁸

ŠERCERJEV BATALJON — »KOŽLJEŠKA REPUBLIKA«

Vsak dan so prihajali novi borci in četa je preraščala v bataljon. Po nalogu glavnega poveljstva se je januarja priključila še skupina starih borcev in novincev, ki so se zbrali v šolskem taborišču pri Samotorci in z njimi bivši komandir Borovniške čete Mirko Bračič. Nastal je novi bataljon, ki je štel približno 140 ljudi. Poimenovan je po Ljubi Šercerju, komandantu polbataljona Krimskega bataljona, ki so ga Italijani ujeli v Ljubljani in 22. decembra 1941 ustrelili v Tomišlju. Komandant novega bataljona je bil v začetku Aleš Bebler, za njim pa Miloš Zidanšek-Zdravko, politični komisar pa Dušan Pirjevec-Ahac, namestnik komandanta do sredine januarja Janez Hribar, ki ga je pozneje zamenjal Mirko Bračič.⁹⁹

Skupaj z bataljonom je nastala tudi »Kožlješka republika«, prvo osvobodeno ozemlje, z razvejanim sistemom zvez in oskrbovanja- vsestranskim političnim delom in organiziranim vojaškim življenjem, z dnevnimi zapovedmi, patrolami in s sistemom zavarovanja.

Zadnje dni decembra 1941: je bil na pobudo glavnega poveljstva ter Izvršnega odbora OF na Kožljeku v Krojčevi hiši sestanek političnih funkcionarjev s celotnega notranjskega območja od Iga do Babnega polja oziroma Kolpe. Skupaj z vojaškimi funkcionarji so se dogovarjali, kako bi or-

Praznik društva kmečkih fantov in deklet na Vrhniki junija 1939. leta

ganizirali osvoboditev tega ozemlja. V ta namen je bil ustanovljen — kot pravi Jokl — takole malo po notranjsko — odbor za vstajo in osvoboditev ozemlja na Notranjskem.¹⁰⁰

In res, Šerčerjev bataljon je že v začetku januarja leta 1942, kljub slabim vremenskim razmeram, ko je bilo čez meter snega in minus 15° do minus 25° mraza, ustvaril obsežno osvobodeno ozemlje, ki je obsegalo tele vasi in naselja: Kožljek, Stražišče, Zibovnik, Otave, Kržišče, Pikovnik, Župeno, Koščake, Korošče, Hruškarje, Hribljane, Goro, Reparje, Cajnarje, Kremenco, Slugovo, Milavo, Ponikve, Gašič, Mahnete, Podslivnico, Otonico in Topol. Begunje nad Cerknico so bile le na pol osvobodene in so bile zaradi bližine močne postojanke v Cerknici stalno kontrolirane. Prav tako so bile na pol osvobodene Rute nad Iško, ker jih niso mogli zaščititi. To ozemlje so čete branile na odsekih Pokojišče — Rakitna — Cajnarji z zasedami in patruljami. Štab bataljona je bil na Gori.

Osvobodeno ozemlje je bataljon držal osem dni.¹⁰¹

Borci Borovniške čete so držali besedo, ko so se pri razidu zadnjega dne v oktobru domenili, da se vrnejo, čim bodo razmere ustrezne. Vključili so se v kožlješko taborišče in v šolsko taborišče pri Samotorci in potem v Šerčerjev bataljon. Po podatkih, ki so zbrani do sedaj, se je iz sestava čete vrnilo na Kožljek 17 borcev, dva sta ostala v borbenih skupinah v Ljubljani, šest jih je padlo na Osredku, trije so bili ujeti in obsojeni, eden je ostal na delu na terenu, dva pa sta dezertirala in eden od njiju je že tedaj postal izdajalec.

Od 11. julija 1941, ko je bilo postavljeno prvo partizansko taborišče na območju Lipovca nad Bistro, pa do 30. oktobra 1941, ko je odločeno, da se četa razide in umakne v dolino, je minilo 110 dni, polnih akcij, boja in političnega delovanja. Četa je ponela idejo upora, boja in partizanstva na široko območje severne Notranjske. S

svojo aktivnostjo je ustvarila partizansko bazo na Kožljeku, ki je pozneje bila izhodišče za »Kožlješko republiko«.

Bila je to ena prvih šol partizanstva. Od idej o partizanski borbi v začetku se je v tem času, na uspehih in neuspehih, izoblikovala konkretna metoda bojevanja. Prvi partizani, ki so s četo šli v ognjeni krst, so jekleneli in postali pravi partizanski borci. Iz njih so se razvili kasnejši komandirji in komandanti — narodni heroji — Mirko Bračič, Tone Vidmar-Luka, Franc Pokovec-Poki, katerim lahko dodamo tudi Alojza Popka-Vandeka, saj je tudi njemu bil napad na Bezuljak ognjeni krst. Potem pa komandirji in komisariji kot Tone Zalar-Žan, Janez Turk-Pavle in še mnogi drugi. Nekateri pa so položili življenje v zgradbo svobodne domovine, še preden so mogli razviti svoje bojne sposobnosti. Sicer pa, če listamo seznam do sedaj znanih borcev Borovniške čete, moramo ugotoviti, da jih je večina padla med narodno osvobodilno borbo.

SEZNAM BORCEV

Po podatkih, ki so do sedaj zbrani so bili v Borovniški četi:

1. BRAČIČ MIRKO — MIRKO BRADAČ:

rojen 16. marca 1915 v Trstu. V bivši jugoslovanski vojski je bil oficir v kraljevi gardi. Do odhoda v partizane je bil povezan v Ljubljani v OF skupini aktivnih oficirjev Staneta Cundra. V četo je prišel 22. avgusta 1941 za komandirja čete, imenovan od Glavnega poveljstva. Po Osredku se je vrnil v ilegalo v Ljubljano; decembra se je vrnil v Samotorsko četo, a 21. januarja 1942 v bataljon Ljube Šerčerja na Kožljeku, kot namestnik komandanta bataljona. Padel je 11. decembra 1943 v Kočevju kot komandant 14. divizije. Proglašen za narodnega heroja 5. julija 1951.

2. ZALAR ANTON — ŽAN:

rojen 29. oktobra 1904. na Dolu pri Borovnici. Pred vojno je bil ključavničar na ljubljanski železnici. Član partije od leta 1933. Od leta 1939 je bil sekretar celice v Borovnici in član Okrožnega komiteja Ljubljana. Je znani aktivist »Vzajemnosti« v Borovnici in je bil v začetku leta 1941 v internaciji v taborišču Medjуреče pri Ivanjici. 9. julija 1941 so ga Italijani ujeli kot ilegalca, vendar je 7. avgusta 1941 pobegnil iz Šempeterske kasarne skupaj z Lukom Leskoškom in drugimi. V četo je prišel 14. avgusta 1941 kot komisar čete. Po Osredku se je zadrževal v bunkerju na Trebevniku nad Borovnico; v Kožleško četo se je vrnil prve dni decembra kot komisar te čete. Padel 14. decembra 1942 nad Šumnikom pri Borovnici kot sekretar Rajonskega komiteja Borovnica.

3. VIDMAR ANTON — LUKA SUHADOLC:

rojen 3. januarja 1917 v Verdu pri Vrhniki. V četo je prišel 10. avgusta 1941 po akciji v centru Verda. Bil je mitraljezec. Po Osredku je bil v ilegali v Bistri in sodeloval pri akciji na Preserski most. Vrnili se je v partizane 5. decembra 1941. Za časa NOB je bil znan in hraber komandant, proti koncu vojne komandant XIV. udarne divizije in komandant XVIII. divizije. Proglašen za narodnega heroja 9. maja 1945.

4. POKOVEC FRANC-POKI:

rojen 16. februarja 1921 v Ljubljani. 22. junija je bil v Ljubljani aretiran, ali je 7. avgusta 1941 pobegnil iz Šempeterske kasarne v skupini s Francem Leskoškom, z Zalarjem in z drugimi. 10. septembra je odšel v partizane, najprej v šolski logor na Krim, potem pa v Borovniško četo, kjer je bil mitraljezec. Po Osredku je odšel v ilegalo v Ljubljano in deloval v udarnih skupinah VOS-a. Ob koncu vojne je bil komisar 3. VDV brigade. Proglašen za narodnega heroja 27. novembra 1953.¹⁰²

5. POPEK ALOJZ-VANDEK;

rojen 21. maja 1920 v Bezuljaku. Kot aktivista so ga sprejeli v partijo že julija 1941. Sodeloval je pri napadu Borovniške čete na Bezuljak, se s četo umikal in odšel v ilegalo. Priključil se je Kožleški četi takoj pri njenem začetku. Padel je 1. februarja 1943 kot namestnik komandanta Cankarjeve brigade, pri vasi Prekriški v Žumberku. Za narodnega heroja je proglašen 13. 9. 1952.¹⁰³

6. VERBIČ ANDREJ-KOSTJA;

rojen 25. maja 1920 na Vrhniki. Pred vojno aktivist Društva kmečkih fantov in deklet. Vključen v SKOJ pred vojno. Bil je pri ustanovitvi partizanske skupine 11. julija 1941, poznejši Borovniški četi. Kmalu je moral na terensko delo zaradi

vključevanja DKFID v OF. Decembra 1941 se je vrnil v partizane na Kožljek. Januarja 1942 je bil spet poslan na terensko delo in kmalu so ga v Ljubljani aretirali. Iz zaporov in taborišča se je vrnil v partizane v začetku leta 1944. Ob koncu vojne je bil aktivist v zapadni Benečiji in predstavnik naše oblasti v Tarčentu.

7. PASETTA FRANC-MAKS;

rojen v Mirkah pri Vrhniki 21. 11. 1919. Pred vojno je bil aktivist Esperantskega kluba in Društva kmečkih fantov in deklet na Vrhniki. V SKOJ je bil vključen že pred vojno. Bil je pri ustanavljanju partizanske skupine 11. julija 1941, pozneje Borovniške čete. 1. septembra 1941 so ga ujeli nad Bistrom in odpeljali v italijanske zapore in taborišča, od koder se je vrnil v partizane decembra 1943. Ob koncu vojne je bil v OZNI za Slovenijo.

8. TURK JANEZ-PAVLE ŠUŠTERŠIČ;

rojen 30. oktobra 1920 v Verdu pri Vrhniki. Pred vojno je bil aktivist Esperantskega kluba na Vrhniki, potem v Mariboru. Je bil predvojni skojevac. V partizane je prišel 13. julija 1941. in bil pri ustanavljanju skupine, ki je prerasla v Borovniško četo. Po Osredku je bil v ilegali v Logatcu. V partizane se je vrnil 5. decembra 1941 v Kožleški tabor. Padel je 14. novembra 1943 v Tatrah v Brkinih kot brigadni operativni oficir Šerčerjeve brigade.¹⁰⁴

9. VIDMAR ANTON-MAČKOV TONE;

rojen 24. julija 1920 v Verdu pri Vrhniki. Pred vojno je bil aktivist Esperantskega kluba na Vrhniki in sindikalne organizacije na Verdu. Je predvojni skojevac. V partizane je prišel 13. julija 1941 in bil pri ustanavljanju skupine, pozneje Borovniške čete. Padel je na Osredku 29. oktobra 1941.¹⁰⁵

10. DOLHAR JOŽE;

rojen 9. marca 1915 na Reki. Po italijanski zasedbi Reke se je preselil v Ljubljano. Pred odhodom v partizane je bil zelo aktiven v borbениh grupah v Ljubljani. V Borovniško četo je prišel sredi oktobra 1941. Po Osredku se je vrnil v Ljubljano in delal pri VOS-u. Po izdajstvu so ga aretirali in obsodili na zaporno kazen. Po vrnitvi iz Italije v začetku leta 1944 je takoj odšel v partizane. 8. januarja 1945 so ga pri Vačah ujeli Nemci kot aktivista za zvezo med Dolenjsko in Štajersko in ga po strahovitem mučenju ubili. Po drugih podatkih pa je prišel v Borovniško četo 22. avgusta z Bračičem s psevdonomom »Marjan Črni«, vendar se je kmalu vrnil v Ljubljano.¹⁰⁶

11. STRNAD MIHA;

doma iz Trbovelj, a po drugih podatkih je »MIHA« železničar iz Maribora. V Borovniško četo je prišel 14. avgusta 1941. skupaj s Toneom Zalarjem, Žanom iz Ljubljane. Padel je na Osredku 29. oktobra 1941.¹⁰⁷

12. POPEK ANTON-MAKS;

doma iz Bezuljaka. Sodeloval je pri napadu Borovniške čete na Bezuljak, potem je bil v ilegali na Gori. Priključil se je Kožleški četi pri njenem nastanku prve dni decembra 1941. Padel je pri Žužemberku 26. julija 1943 kot namestnik komandanta bataljona.¹⁰⁸

13. BABŠEK IVAN-CIRIL;

rojen 13. novembra 1917 na Dolu pri Borovnici. Oktobra 1941 se je priključil Borovniški četi. Po Osredku se je skrival v Bistri. Vrnili se je v partizane 1. 9. 1942. Padel je 17. julija 1943 na Pokojišču kot komandir čete Šerčerjeve brigade.¹⁰⁹

14. KRALJ ALOJZ;

rojen 4. julija 1915 v Dolenjem Logatcu, odšel v Borovniško četo v začetku oktobra 1941. Padel je na Osredku 29. oktobra 1941.¹¹⁰

15. ŠUŠTERŠIČ IVAN;

rojen 17. 4. 1917 v Brezovici pri Borovnici. Odšel v Borovniško četo 22. oktobra 1941. Padel je na Osredku 29. oktobra 1941.¹¹¹

16. LUKANČIČ STANKO;

rojen 7. novembra 1921 v Dolenjem Logatcu. Odšel v Borovniško četo 24. oktobra 1941. Po Osredku je bil doma v Logatcu. Decembra 1941 se je vrnil v Kožleško četo. Padel je marca 1942 v Loškem potoku.¹¹²

17. TURŠIČ STANE;

iz Borovnice je odšel v Borovniško četo 26. 10. 1941. Po Osredku se je vrnil domov in bil aktivist v Kotih. Avgusta leta 1942 so ga aretirali in odpeljali v taborišče Rab. Po kapitulaciji Italije se je priključil Rabski brigadi in je bil v partizanih do konca vojne.¹¹³

18. ROZMAN EDO;

rojen 17. marca 1923. na Bregu pri Borovnici. Odšel je v Borovniško četo v začetku oktobra 1941. Po Osredku je bil v ilegali v Bistri. 5. decembra se je vrnil v partizane v Kožleško taborišče. Pogrešan (padel) je maja 1942.¹¹⁴

19. MIKŠIČ RUDOLF-VIKI;

rojen 1919, pred vojno orožnik v Logatcu. Gibanju se je priključil takoj v začetku. V Borovniško četo je prišel 21. oktobra 1941 po izvršeni akciji na izdajalca v Logatcu. Decembra 1941 se je vrnil v Kožleško taborišče. Padel je 12. 12. 1943 v Medvodah.¹¹⁵

20. SLAPAR FRANC;

iz Krašne pri Domžalah. V Borovniško četo je najbrže prišel avgusta 1941. Po Osredku je odšel v ilegalo v Ljubljano, kjer je bil aretiran in obsojen na dosmrtno ječo. Nadaljnja usoda neznana.¹¹⁶

21. SZOBKO IVAN

iz Cerknice, padel v partizanih.

22. PLEŠKO,

grafik iz Trnovca je prišel v četo najbrže 22. avgusta 1941. iz Ljubljane. Verjetno gre za MIRKA PLEŠKA-PETRA, ki je potem delal v Centralni tehniki CK KPS.¹¹⁷

23. PENCELJ JOSIPINA-JOŽA

je prišla v četo v začetku oktobra 1941. iz Ljubljane. Ujeta je bila na Osredku 29. oktobra 1941. Nadaljnja usoda neznana.¹¹⁸

24. »ČRNI MARJAN«;

je najbrže prišel v četo 22. avgusta 1941. Nadaljnja usoda neznana. Po nekih podatkih je pod tem psevdonomom bil Jože Dolhar, za katerega so podatki pod 10.¹¹⁹

25. »KAREL«,

doma iz Gorenjskega, je bil v četi od začetka oktobra. Drugi podatki niso znani.¹²⁰

26. »JURE«

— partizan Borovniške čete, ki se je vrnil v začetku decembra v Kožleško taborišče.¹²¹

27. »JOVO«

— partizan Borovniške čete, ki se je v začetku decembra vrnil v Kožleško taborišče.¹²²

28. »MOHOR«

iz Ljubljane, partizan Borovniške čete, ki se je decembra 1941 vrnil v Kožleško taborišče.

Esperantsko društvo na Vrhniki, ki so ga vodili komunisti, ob obletnici ustanovitve. Tretji sedi Ignac Voljč, peti Franc Popit

Padel — pogrešan od začetka 1942. Najbrže ne gre za »Mohorja« — Marjana Vesenjaka, intendanta Šerčerjevega bataljona, ki je padel 2. 2. 1942 na Zavrhu.¹²³

29. GROM FRANC;

iz Stare Vrhnike, prišel v Borovniško četo oktobra 1941. Po Osredku je ostal doma in se ni vrnil v partizane. Leta 1942 odpeljan v internacijo v Italijo. Po vrnitvi je postal izdajalec. Ob osvobo-

ditvi je pobegnil v inozemstvo, kjer je leta 1979 umrl.¹²⁴

30. POLJANKO BRANKO-ŠINTER;

iz Most (Ljubljana) je prišel v Borovniško četo v začetku oktobra 1941. Ni bil na Osredku, ker je prej odšel po nalogu v Ljubljano. V začetku leta 1942 je bil ujet in postal je izdajalec.¹²⁵

31. PURKAT ANTON-PETER

iz Gornjih Otav je prišel v Borovniško četo oktobra 1941. Po Osredku je odšel domov in se nato

vrnil v kožlješko taborišče. 3. februarja 1942 je bil ujet pri Pikovniku in postal je izdajalec. Po vojni se je vrnil domov in bil obsojen na 5 let zapora.¹²⁶

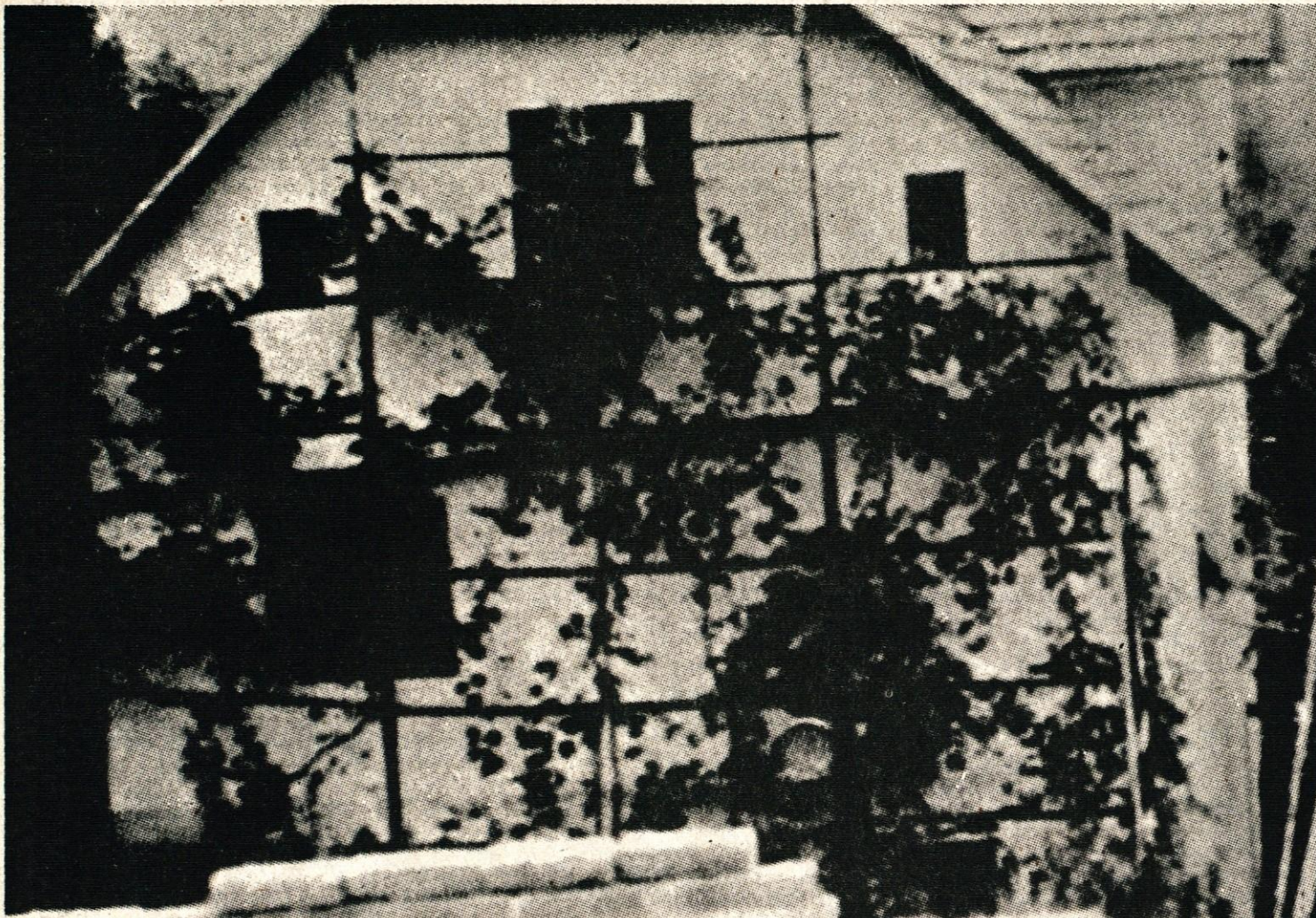
32. ROZMAN FRANC-POŽARSKI

iz Ljubljane je prišel v Borovniško četo iz Mokrške čete. Ni bil na Osredku, ker je prej odšel v Ljubljano. Postal je znani izdajalec in je pobegnil v inozemstvo. Pred leti se je pojavil v Ljubljani — aretiran in obsojen.¹²⁷

- 1 Karel Grabeljšek: Vrhnik in okolica v boju za svobodo, 1968. Anton Debevč: Na hribih je večkrat gorelo, »Naš časopis«, Vrhnik 1981.
- 2 Ustna izjava Franceta Popita 15. julija 1981.
- 3 Za oris naprednega gibanja na Vrhnik med obema vojnami sem uporabil izjave: Franceta Popita, Franca Pelana, Albina Pergarja, Antona Plahtarja, Franca Preka, Antona Mattiasa na skupnem pogovoru dne 22. 4. 1960, zapisnik o tem v arhivu ZZB NOV Vrhnik.
- Zapis o pogovoru z Antonom Plahtarjem, Jožetom Mlinarjem, Jožetom Laznikom in Tonetom Mattiasom iz leta 1974, ki se nahaja v arhivu ZZB NOV Vrhnik.
- Pismena izjava Albina Pergarja julija 1960 o njegovem delovanju na Vrhnik v času od 1931. do 1933. leta, ki se nahaja v arhivu ZZB NOV Vrhnik.
- Pismena izjava Franca Preka, ki ni datirana, o odmevu Oktobrske revolucije na Vrhnik in o stavki v tovarni Pollak na Vrhnik, ki je v arhivu ZZB NOV Vrhnik.
- Pismena izjava Pavla Dobrovoljca o delovanju »Esperantskega kluba« na Vrhnik, pri avtorju.
- Ustne izjave: France Popit, 15. julija 1981; Andrej Verbič, 20. januarja 1981 in 15. julija 1981 in spomini avtorja.
- 4 Za oris naprednega gibanja med vojnami v Borovnici sem rabil:
 - Članek Rezke Traven »Revolucionarna pot borovniških komunistov« napisan po prispevku Jožeta Molka—Puntarja, objavljen v »Komunistu« 29. avgusta 1969.
 - Članek »Delavsko gibanje med obema vojnami v Borovnici in njeni okolici« objavljen v »Našem časopisu« št. 54, Vrhnik, septembra 1979.
 - Podatki zbrani za izpopolnjevanje leksikona krajev, ki jih je dostavil Krajevni odbor ZZB NOB Borovnica z dopisom št. 10/74, z dne 1. 5. 1974.
 - Izjave: Janeza Molka, Franca Petelina, Viktorja Kirna, Jake Petroviča in Antona Palčiča na posebnem pogovoru dne 14. aprila 1981 v Borovnici. Magnetofonski trak s pogovorom pri avtorju.
 - Ustne izjave Viktorja Kirna 31. 3. 1981; 14. 4. 1981 in drugi pogovori.
- 5 Janez Hribar: Razvoj NOB na Notranjskem leta 1941 — Zbornik o vstaji jugoslovanskih narodov 1941, Borec, Ljubljana 1965, IZDG: Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, letnik I. št. 2.
- 6 Ustna izjava Viktorja Kirna 20. 2. 1981.
- 7 Ustna izjava Franca Merlaka iz Dola, 1. 4. 1981.
- 8 Ustna izjava Franca Petelina 18. 6. 1981.
- 9 Anton Debevč: Na hribih je večkrat gorelo, »Naš časopis«, Vrhnik, 1981.
- 10 Ustne izjave Andreja Verbiča 20. 1. 1981, Kajetana Menarta in spomini avtorja.
- 11 Karel Grabeljšek: Vrhnik in okolica v boju za svobodo. Ustne izjave Franca Fortune, Adolfa Malavašiča in Jožeta Vintarja 18. 6. 1981. Ustna izjava Naceta Voljča-Drčarja 18. 6. 1981 in pismena izjava Draga Seligerja v arhivu ZZB NOV Vrhnik.
- 12 Vera Hutar: Zločin brez primere, »BOREC« 1980, št. 3 in spomini avtorja.
- 13 Fotodokumenti o boju KPS, I. del, knjiga 2, str. 424 in spomini avtorja.
- 14 Anka Vidovič Miklavčič: Slovenski železničarji, Knjižnica OF, Ljubljana 1980.

- Čerin Srečo-Cveto, izjava, Maribor 9. 4. 1981.
- Krašovec Anton, izjava, Celje, aprila 1981.
- 15 Anka Vidovič Miklavčič — ravno tam. Ustni vir Tone Vidmar-Luka, izjava 22. 1. 1981, »Vprašalniki« Ivan Istenič, Vrhnik, 1980.
- 16 Zbornik dokumentov in podatkov o NOV jugoslovanskih narodov (ZBORNIK), VI. del, knjiga 1, str. 25.
- 17 Prispevek Ivana Novaka-Očka in Franceta Popita-Jokla o delu na Notranjskem leta 1941, v arhivu CK ZKS.
- 18 Ivan Novak-Očka in France Popit-Jokl, ravno tam.
- Reza Traven: Revolucionarna pot borovniških komunistov, »Komunist«.
- Rudolf Hribnik: Dolomiti v NOB, Ljubljana 1974.
- Viktor Kirn, ustna izjava, 14. 4. 1981.
- »Vprašalniki« Franca Petelina, Kajetana Menarta, Rajka Kirna in Viktorja Groma — v arhivu ZZB NOV Vrhnik.
- 19 Iz navodil Kraljevske kvesture v Ljubljani z dne 5. 6. 1941, ZBORNIK, VI. del, knjiga 1, str. 243.
- 20 ZBORNIK, VI. del, knjiga 1, str. 246.
- 21 ZBORNIK, VI. del, knjiga 1, dokument št. 89 in spomini avtorja.
- 22 Ustna izjava Janeza Molka v Borovnici 14. 4. 1981 in Staneta Kavčiča 18. 6. 1981.
- 23 ZBORNIK, VI. del, knjiga 1, dokument št. 108.
- 24 Ustna izjava Andreja Verbiča, 20. 1. 1981.
- 25 Anton Avsec: Nekaj podatkov o NOB na Notranjskem leta 1941 in o partizanskem napadu na Lož, »Notranjski listi« št. 1., str. 134—135.
- 26 Dokumenti ljudske revolucije, knjiga 1, Ljubljana 1962, dokument št. 14 in Leksikon CZ str. 712.
- 27 Ustna izjava Staneta Kavčiča, Ljubljana, 18. 6. 1981.
- 28 Spomini avtorja in ustna izjava Andreja Verbiča, 20. 1. 1981.
- 29 Spomini avtorja in podatek ZZB NOV Logatec.
- 30 Tone Vidmar-Luka: Krimski partizani, »Spomini na partizanska leta«, I. knjiga, str. 8 in ZBORNIK, VI. del, knjiga 1, str. 327.
- 31 ZBORNIK, VI. del, knjiga 1, str. 342 in spomini avtorja.
- 32 ZBORNIK, VI. del, knjiga 1, dokument št. 134.
- 33 Izjava Sreča Čerina 22. 6. 1981 na Vrhnik in Staneta Kavčiča 18. 6. 1981 v Ljubljani.
- 34 BOREC 1958, str. 33, ustna izjava Tatjane Merlak — 10. 5. 1981, izjava Toneta Vidmarja-Luka 22. 1. 1981 in spomini avtorja.
- 35 ZBORNIK, VI. del, knjiga 1, dokument št. 146.
- 36 ZBORNIK, VI. del, knjiga 1, dokument št. 149.
- 37 Dokumenti ljudske revolucije, 1 knjiga, dokument št. 31.
- 38 Ustni vir Tone Vidmar-Luka in spomini avtorja.
- 39 Članek Rozalije Menih-Barbke v »Slovenke v NOB«, 1. knjiga, str. 224.
- 40 Ustna izjava Franca Petelina v Borovnici 14. 4. 1981.
- 41 Stane Semeč-Daki: »Najboljši so padli«, Ljubljana 1971, str. 59—63.
- 42 Tone Vidmar-Luka, ustna izjava 22. 1. 1981.
- 43 Anka Vidovič-Miklavčič: »Slovenski železničarji«, str. 202.
- 44 Isto tam, str. 203 in Mekinda Jože-Franci: »Pohod II grupe odredov na Štajersko«, Ljubljana 1959. Izjava Janeza Makovca v Borovnici 26. 9. 1961, v arhivu ZZB NOV Vrhnik.

- 45 Tone Vidmar-Luka: »Krimski partizani« in ustna izjava Franca Petelina v Borovnici 14. 4. 1981.
- 46 Iz Kronike NOB v občini Logatec, ki se nahaja pri OO ZZB NOV Logatec, a po izjavah Antona Baveca-Ceneta in Anteja Crnice.
- 47 ZBORNIK, VI. del, knjiga 1, dokument št. 157.
- 48 ZBORNIK, VI. del, knjiga 1, str. 81 in »Slovenski poročevalec« št. 18, z dne 20. 9. 1941.
- 49 Ravno tam.
- 50 Ravno tam.
- 51 Danilo Delkin: »Napad na vlak, mostove v zrak«, BOREC 1958, str. 83.
- 52 Članek »Delo cerkniških in rakovskih žena za partizane«, SLOVENKE V NOB, I. del, Ljubljana 1958, str. 155 in 156.
- 53 Tone Vidmar-Luka: »Krimski partizani« in Stane Semeč-Daki: »Najboljši so padli«.
- 54 Članek: »Spomini Zalarjeve mame z Gore«, SLOVENKE V NOB, I. del, str. 151—152 in prispevek Ivana Novaka-Očka in Franceta Popita-Jokla o delu na Notranjskem leta 1941.
- 55 Ustna izjava Franca Petelina v Borovnici, 14. 4. 1981.
- 56 Izjava Sreča Čerina, Maribor, 9. 4. 1981.
- 57 Ustna izjava Viktorja Kirna, 27. 3. 1981.
- 58 Iz Kronike NOB v Logatcu, v arhivu OO ZZB NOV Logatec.
- 59 Iz italijanskega poročila o napadu na Osredok, ZBORNIK, VI. del, knjiga 1, dokument št. 183.
- 60 Podatek KO ZZB NOV Borovnica. Odlok SNOO o zaščiti slovenskega naroda, ki predvideva smrtno kazen za dezerterstvo in izdajo, je bil objavljen v »Slovenskem poročevalcu« št. 19, z dne 1. oktobra 1941.
- 61 Tone Vidmar-Luka: »Krimski partizani«, str. 10.
- 62 DOKUMENTI, I. knjiga, dokument št. 25.
- 63 DOKUMENTI, I. knjiga, dokument št. 85.
- 64 Klanjšček in dr.: NOV na Slovenskem 1941—1945, str. 145—146.
- 65 ZBORNIK, VI. del, knjiga 1, opomba na str. 127.
- 66 Anton Avsec: »Nekaj podatkov o NOB na Notranjskem leta 1941«.
- 67 Ustni vir: Srečo Čerin-Cveto, izjava 22. 2. 1981.
- 68 Tone Vidmar-Luka: »Kdo je miniral progo«, BOREC 1958, str. 230.
- 69 Tone Vidmar-Luka, izjava 22. 1. 1981.
- 70 ZBORNIK, VI. del, knjiga 1, dokument št. 47.
- 71 Klanjšček in dr.: NOV na Slovenskem, str. 146.
- 72 Spomini avtorja.
- 73 DOKUMENTI, knjiga 1, dokument št. 31.
- 74 Klanjšček in dr.: NOV na Slovenskem, str. 148, Anton Avsec: »Nekaj podatkov...«, str. 135.
- 75 Tone Vidmar-Luka: »Krimski partizani«, str. 10—11.
- 76 ZBORNIK, VI. del, knjiga 1, dokument št. 176.
- 77 Ustni vir: Franc Petelin, izjava v Borovnici 14. 4. 1981.
- 78 Franci Strle: Tomšičeva brigada, uvodni del, str. 202.
- 79 Tone Bavec-Cene, izjava v oddaji »Še pomnite tovariši« na radiu Ljubljana, 17. 8. 1980.
- 80 Podatek KO ZZB NOV Borovnica po izjavah Franca Petelina in Franca Lebena, 8. 12. 1980.
- 81 »Spomini Zalarjeve mame z Gore«, SLOVENKE V NOB, I. del, str. 151 in izjava To-

V hiši Antona Zalarja v Borovnici je bila maja 1940 konferenca KPS za ljubljansko okrožje. V njej je bila tudi ciklostilna tehnika

- neta Vidmarja-Luke, 22. 1. 1981.
- ⁸² ZBORNIK, VI. del, knjiga 1, opombe na str. 439 in 440. Metod Mikuž: Pregled zgodovine NOV v Sloveniji — I. del, str. 230.
- ⁸³ Iz evidenc OO ZZB NOV Logatec in KO ZZB NOV Borovnica.
- ⁸⁴ »Bitka kot življenje dolga«, izjave: Aleša Beblerja-Tomaža in Franca Leskoška-Luke. Klanjšček in dr.: NOV na Slovenskem 1941—1945, str. 153.
- ⁸⁵ Tone Vidmar-Luka: »Krimski partizani«, str. 11.
- ⁸⁶ Tone Vidmar-Luka: ravno tam in izjava, 22. 1. 1981.
- ⁸⁷ ZBORNIK, VI. del, knjiga 1, dokument št. 183.
- ⁸⁸ Iz evidence OO ZZB NOV Vrhnika, Logatec — popisnice o padlih. Izjava Toneta Vidmarja-Luke 22. 1. 1981. Ustni vir: Anton Šparemblek, Logatec. Evidenca DO »ŽALE« Ljubljana (za Alojza Kraja).
- ⁸⁹ Tone Vidmar-Luka: »Krimski partizani« in izjava 22. 1. 1981.
- ⁹⁰ Klanjšček in dr.: NOV na Slovenskem 1941—1945, str. 187—188.
- ⁹¹ Ravno tam.
- ⁹² Tone Vidmar-Luka: »Krimski partizani«.
- ⁹³ Ustni vir: Franc Petelin iz Borovnice, izjava 14. 4. 1981.
- ⁹⁴ Izjava Toneta Bavca-Ceneta v oddaji »Še pomnite tovariši« na radiu Ljubljana 17. 8. 1980.
- ⁹⁵ Tone Vidmar-Luka: izjava 22. 1. 1981.
- ⁹⁶ Anton Bavec-Cene: ravno tam.

- ⁹⁷ Anton Avsec: »Ustanovitev bataljona Ljube Šercerja in njegovo delovanje«, BOREC 1972, št. 1, str. 17—18.
- ⁹⁸ Podatki OO ZZB NOV Vrhnika, OO ZZB NOV Logatec in KO ZZB NOV Borovnica.
- ⁹⁹ Anton Avsec: ravno tam.
- ¹⁰⁰ France Popit-Joki, izjava v knjigi: »Bitka kot življenje dolga«, str. 233—234.
- ¹⁰¹ Anton Avsec: ravno tam.
- ¹⁰² Narodni heroji Jugoslavije, II. knjiga, izdanje Mladost Beograd, str. 88.
- ¹⁰³ Ravno tam, II. knjiga, str. 91—92.
- ¹⁰⁴ Podatek iz popisnice o padlih, arhiv OO ZZB NOV Vrhnika.
- ¹⁰⁵ Ravno tam.
- ¹⁰⁶ »Ljubljana v ilegali«, II. knjiga, str. 499 in ustni vir France Popit.
- ¹⁰⁷ Ustna izjava Toneta Vidmarja-Luke, spomini avtorja in ustna izjava Franceta Popita 15. 7. 1981.
- ¹⁰⁸ Tone Vidmar-Luka: »Krimski partizani« in ZBORNIK, VI. del, 1. knjiga, str. 21.
- ¹⁰⁹ Ustna izjava Toneta Vidmarja-Luke, 22. 1. 1981, in popisnica o padlih partizanih, v arhivu OO ZZB NOV Vrhnika.
- ¹¹⁰ Evidenca OO ZZB NOV Logatec in DO »ŽALE« v Ljubljani.
- ¹¹¹ Evidenca OO ZZB NOV Vrhnika in podatki KO ZZB NOV Borovnica.
- ¹¹² Evidenca OO ZZB NOV Logatec.
- ¹¹³ Evidenca KO ZZB NOV Borovnica.
- ¹¹⁴ Ravno tam.
- ¹¹⁵ Evidenca OO ZZB NOV Logatec.
- ¹¹⁶ Ustna izjava Franca Merlaka iz Dola pri Borovnici.
- ¹¹⁷ Prispevek Ivana Novaka-Očka in Franceta

- Popita-Jokla o delu na Notranjskem v letu 1941, ustna izjava Toneta Vidmarja-Luke, 22. 1. 1981, in dopolnilni podatek Franceta Popita-Jokla, 15. 7. 1981.
- ¹¹⁸ Prispevek Dušana Majcna-Nedeljka: »Na Notranjskem v letu 1941«, v arhivu CK ZKS, in ZBORNIK, VI. del, knjiga 1, str. 437.
- ¹¹⁹ Prispevek Dušana Majcna-Nedeljka in ustna izjava Franceta Popita 15. 7. 1981.
- ¹²⁰ Tone Vidmar-Luka: »Krimski partizani« in izjava 22. 1. 1981.
- ¹²¹ Izjava Antona Baveca-Ceneta v oddaji »Še pomnite tovariši« 11. 1. 1981.
- ¹²² Ravno tam.
- ¹²³ Ustni vir: Tone Vidmar-Luka, izjava 22. 1. 1981 in Andrej Verbič, izjava 20. 1. 1981, in Viktor Klobučar-Kragulj v izjavi 26. 9. 1961, v arhivu OO ZZB NOV Vrhnika.
- ¹²⁴ Izjava Viktorja Groma, predsednika KO ZZB NOV Stara Vrhnika 26. 2. 1981, izjava Viktorja Klobučarja-Kragulja, 26. 9. 1961, in delno izjava Srečka Čerina 9. 4. 1981.
- ¹²⁵ Podatek KO ZZB NOV Borovnica, ustna izjava Franca Petelina 14. 4. 1981, Toneta Vidmarja-Luke 22. 1. 1981 in navedeni prispevek Dušana Majcna-Nedeljka.
- ¹²⁶ Stane Semič-Daki: »Najboljši so padli«, str. 161. Ustna izjava Toneta Vidmarja-Luke 22. 1. 1981 in pismena izjava z dne 9. 11. 1953. Ustna izjava Franca Petelina 14. 4. 1981.
- ¹²⁷ Prispevek Dušana Pirjevca-Ahaca »Leto 1941« z dne 14. 10. 1956, Stane Semič-Daki: »Spomini narodnega heroja«, BOREC 2. 2. 1950, str. 47 in ustna izjava Franca Petelina v Borovnici 14. 4. 1981.